

DE PARAENETIESE NAKATECHISATIE

:- REDE -:

GEHOUDEN BIJ DE AANVAARDING
VAN HET HOOGLEERAARSAMBT IN
DE THEOLOGIE AAN DE THEOLO-
GIESE SCHOOL TE POTCHEFSTROOM,
OP ZATERDAG 7 FEBRUARIE 1914

DOOR

:- DR. S. O. LOS, M.A. -:

Uitgever: A. H. KOOMANS, Potchefstroom.
Gedrukt aan „HET WESTEN”-DRUKKERIJ, Potchefstroom.
1914.

TB
268
LOS

HOOGACHTBARE HEEREN KURATOREN DER THEOL.
SCHOOL, HOOGGELEERDE HEEREN PROFESSOREN,
WELEW. HEEREN BEDIENAREN DES WOORDS,
EERW. HEEREN KERKERAADSLEDEN, WELED.
HEEREN STUDENTEN. EN VOORTS GIJ ALLEN,
VAN WAT NAAM OF RANG OOK, DIE HIER ZIJT
GEKOMEN, OM DEZE PLECHTIGHEID MET UW
TEGENWOORDIGHEID TE VEREEREN.

Zeer geachte Hoorders !

Kerkgeschiedenis is een aantrekkelijke wetenschap. Historie alleen is reeds schoon, hoeveel te meer als ze nadert tot de Kerk, de Bruid van Christus.

Geschiedenis is niet een wetenschap, die zich uitsluitend bezighoudt met allerlei feiten, die in het verledene zijn voorgevallen. Neen, ze brengt de onderzoeker in aanraking met een onzienlijke wereld van geestelijke waarden. Ze let voornamelijk op het verloop van de schepping, naar Gods eeuwige raad, en in verband met de factoren, die God gebruikt tot zijn doeleinde. De natuurkunde houdt zich bezig met hetzelfde object, doch zij zoekt het algemene, de vaste wet in de feiten, terwijl de historie biezondere begrippen vormt, van individuele inhoud. De historie speurt na hetgeen slechts op één mens, op één tijdvak, op één phase der beschaving van toepassing is, om daarin God te verheerlijken, vandaar dat zij niet enkel tot het verstand, maar tevens tot de verbeelding en het gemoed des mensen spreekt. Dit nu maakt hare schoonheid uit.*

De Kerk des Heeren is niet een gewrocht van mensen, maar gelijk Augustinus haar betitelt, een stad Gods, civitas Dei. Door duizende draden is zij met de schepping verbonden, van welke zij de aanvankelijke regeneratie is. De diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennis Gods, de ondoorzoekelijke oordelen en onnaspeurlijke wegen Gods gelden haar het meest. Als geheel, als mystiek lichaam, valt zij wel buiten de waarneming, doch haar openbaringsvorm verschijnt ons als een kunstwerk Gods. Het is een kostelijk werk, in haar het éénmaal gebeurde na te gaan, daarvan een begrip

*) Onze Eeuw, 7e jaargang I, pag 419.

stellen in Christus Jezus van een iegelijk mensch. Coll. 1 vs. 28 (*anthropos teleios*). Sprekende over de uitoefening der paraklesis, zo gebruikt Paulus bij voorkeur 't woord „*noutheteîn*”. De vermaning (*nuthesia*) des Heeren, d.i. naar de wil des Heeren staat tegenover de toorn des vaders Efeze 6 vs. 4. Vermanen in de zin van overreden wordt soms ook door het werkwoord *peithoo* uitgedrukt. Slechts tweemaal gebruikt Paulus voor vermanen het woord „*paraineo*” (het w.w. waarvan *parainesis* is afgeleid) nl. Hand. 27 vs. 9 en 22, waar hij zijn mede schipbreukelingen vermaant eerst van het nakende gevaar en daarna om goedsmoeds te zijn. In hetzelfde verband gebruikt hij ook *parakaleo* vs. 33, 34, als hij hen vermaant om enig voedsel te gebruiken. *Paraenesis* is dus geen geregelde schriftuurlijke term, maar een woord, dat door de kerktaal geijkt is. In het profane Grieks beduidt het eenvoudig „goede raad geven.” Aristoteles verhaalt hoe Calypso (dit moet zijn Circe) aan Odysseus de raad geeft (*parainein*) om zijn schip in het midden te sturen tussen de rotsen Scylla en Charybdis *). Ook spreekt hij van lieden, die elkander vermanen (*parainein*) om niet de goddelijke, maar de menselijke dingen te bedenken. De zeventigen hebben de term „*paraklesis*”, gebruikt om daarmee het oudtestamentiese woord „*nickam*” te vertalen, waar de statenvertaling van 1637 „troosten” heeft. Het Hebr. „*nackam*” beduidt „diep adem halen” maar de Piel „*nickam*” geeft de zin van „maken dat iemand lucht krijgt, dat is troosten. Ook het Hebreeuwse „*chidzeek*” dat versterken betekent wordt door de LXX door *parakalein* vertolkt. De Griekse kerkvaders gebruikten vaak het Griekse „*paramytheomai*” b.v. Gregorius van Nyssa. Eerst in de tijd van keizer Dioeletianus wordt het woord *paraenesis* door Latijnse schrijvers gebruikt, o.a. door een historicus Vulcatius Gallicanus in zijn beschrijving van het leven van Avidius Cassius cap 3.

Door de apostoliese vaders en kerkvaders wordt het woord vaak gebruikt voor titels van werken b.v. Justinus Martyr, *Logos parainetikos pros Hellenas* en Isidorus „*Parainetika*” vertaald in 't Latijn door: *Cohortatio*. Andere patres, b.v. Clemens van Alexandrie gebruikten het woord: *Protreptikos* voor „vermaning aan de pas gedoopten.”

Het charisma der leer (*didaskalia*) werd in de eerste kristelijke gemeenten door alle gelovigen uitgeoefend, doch voornamelijk door apostelen en profeten. Het onderwijs in de gemeente was van drieërlei aard, *de profetie* die een spreken in de geest was als vrucht van openbaring, *de paraklesis*, waardoor het woord met toepassing aan

*) Eth. Nicom. II, 10, 5.

de harten werd gelegd, en dan *de didascale*, die de ontsluiting en ontvouwing was van het woord Gods. Later is dit charisma opgegaan in de bediening van de leeraars, die tevens met de herderlike zorg van de plaatselijke gemeenten belast waren. In Rom. 12 vs. 8 volgen didascale en paraklesis op diakonia en in Ef. 4 vs. 11 worden herders en leeraars in één adem genoemd en 1 Thess. 5 vs. 12 en 13 valt de *nouthesia* onder de taak van de voorstanders (*prohistamenoi*).

Volgens prof. Adolf Harnack is het leerambt (*didascale*) afzonderlijk opgetreden in navolging van de heidense filosofen, die scholen stichtten. Ja de uitbreiding van het leerambt heeft volgens hem de Kerk in de laatste helft der tweede eeuw in gevaar gebracht om op te gaan in een of méér filosofiese scholen. †)

Bepaalde bewijzen kan Harnack hiervoor niet geven, maar hij wijst op de voorbeelden van Justinus, Tatianus, Rhodon, Theodotus, Praxeas, Epigonus en Cleomenes, die kristenen waren en te Rome scholen stichtten, de verandering van 'Theodotus' school in een kerk, de catechetenschool te Alexandrie, de gnostiese scholen en Lucianus' school naast een kerk. Hij merkte op, dat het materiaal voor zijn stelling schaars is, maar dat de zaak verdient onderzocht te worden. Het is echter duidelijk, dat prof. Harnack de kristelijke kerk hierdoor tracht te Helleniseren, en dat zijn betoog niet vrij is van *voraussetzung*. De teksten die genoemd zijn geven echter een helder beeld van de overgang van het charisma naar het plaatselijk ambt, en tonen duidelijk aan, dat de *didascale* daarin heeft gedeeld. De herhaalde samenvoeging van de vermaning met de leer doet ons zien, dat beide werkzaamheden wel onderscheiden maar niet gescheiden voorkwamen. Beide diensten hebben de strekking om het woord Gods nabij de gemeente des Heeren te brengen (*lalein ton logon tou Theou*, zoals Hebreëen 13 vs. 7 het noemt), maar door de leer meer nabij het hoofd en door de vermaning meer nabij het hart. Prof. Harnack meent dat de leeraars verdrongen zijn door de bisschoppen, die de onderrichting van de katechumenen liefst aan zichzelf hielden. (pag. 362 o.c.). Het is echter meer waarschijnlijk, dat door de overkomst van vele Heidenen naar het Christendom het getal katechumenen zozeer toenam, dat alleen ambtelijke personen, die bezoldigd werden (Gal. 6 vs. 6) dit werk konden verrichten. Zo komt het, dat in lateren tijd alleen sprake is van herders en leeraars, met weglating van de vermaning, omdat deze inbegrepen is in het leeraars-

†) *The Mission and Expansion of Christianity in the first three centuries* bij Adolf Harnack, translated and edited by Jame sMoffatt 1908, p. 357, 443, noot.

ambt. Toch zal ons later blijken, dat de eerste bisschoppen en presbyters het paraeneties deel van hun ambt geenszins verwaarloosd hebben.

De onderscheiding van de charismatische diensten (*diakoniai*) der vermaning en der leer heeft, zover wij kunnen nagaan, in de eerste tijden der Christelike kerk geen aanleiding gegeven om beide elementen in het onderwijs van proselieten en kinderen te scheiden. Het onderwijs dat gegeven werd was één, hoewel het twee zijden had, voor hoofd en hart.

Zulks blijkt uit het in 1883 gevondene boekje, getiteld „De leer des Heeren door de twaalf Apostelen aan de Heidenen”, gewoonlijk kortweg „Didache” genoemd. De kerkvader Athanasius noemt dit werk onder de voor de katechumenen gepaste leerboeken. De eerste zes hoofdstukken bevatten een beschrijving van de twee wegen, de weg des levens, hoofdstuk 1 tot 4 en de weg des doods, hoofdstuk 5. In het zevende hoofdstuk wordt gezegd: „Doopt hen nadat al die dingen hun zijn voorgesteld.” Hieruit blijkt, dat de proselieten, die zich aanmeldden voor de H. Doop, in die stukken onderricht werden. In het achtste hoofdstuk wordt het vasten en bidden behandeld, in het negende en tiende het Heilige Avondmaal. De eerste helft van 't eerste deel van dit oudste katechisatieboek is didakties, de tweede helft paraeneties. Het andere deel handelt over de kerkregering.

De leer van de twee wegen komt ook voor in de op naam van Barnabas staande brief uit de eerste eeuw, maar hij noemt ze: de weg des lichts en de weg der duisternis. De Apostoliese Kerkenordening uit de 3e eeuw, en de Apostoliese konstituties uit de 5e eeuw bevatten eveneens de leer van de twee wegen. Voorts bestaan er enkele latijnse vertalingen van dit stuk over de twee wegen. §)

Men meene echter niet, dat het katecheties onderricht uniform was. In de meeste kerken waren geen opzieners, die in staat waren om dit werk op zich te nemen. De didache laat ons alleen zien hoe het katecheties onderricht in de grote gemeenten ingericht was.

Aan het paraeneties element van het katecheties onderricht is grote schade toegebracht door de invoering van de exoteriese gnosis door de Gnostieken. Valentinus onderscheidt in de gemeente pneumatiese leden, die ontvankelijk zijn voor het goddelike leven en voor 't begrijpen der geestesopenbaring, hyliese leden, die aan satan toebehoren en psychiese leden, die hoewel niet ontvankelijk voor de

§) „Lehrbuch der Kirchengeschichte von Dr. W. Moeller 1902 I, pag. 130, Dr. O. Bardenhewer „Patrologie” 1910, pag. 19.

hogere openbaring toch door hun geloof als 't voorportaal der gnosis iets van de kennis Gods en de zaligheid genieten kunnen. Uit deze onderscheiding der gemeenteleden vloeit voort tweeërlei katechisatie nl. voor ingewijden en oningewijden. Misschien zinspeelt de Apostel Paulus hierop als hij spreekt over de oudwijfse fabelen, die sommigen leren als zij in de huizen insluipen en de vrouwkens gevangen nemen, die altijd leren en nimmermeer tot kennis der waarheid kunnen komen. 2 Tim. 3 vs. 6 en 7.

De Theosofen beroemen zich tegenwoordig op de invoering van het stelsel van tweeërlei leden. Sommige personen zijn aangesloten of niet aangesloten leden van theosophiese verenigingen, die bijdragen tot de uitvoering van ten minste één punt van het theosophiese program. Anderen moeten hun eigen persoonlijkheid afzweren en zich tot een volkomen altruïsme (leven voor anderen) verbinden. §). Deze onderscheiding danken zij aan de verborgene wijsheid (occultisme) die aanving met Boeddha en Pythagoras en eindigde met de Neo-Platonisten en Gnostieken. Deze laatste zijn volgens de theosofen het brandpunt, waarin voor de laatste maal de schitterende lichtstralen samenliepen, die uit de lang vervlogen aeonen glanzden. *).

De nawerking van deze onderscheiding is te bespeuren bij Clemens Alexandrinus † 215 en Origenes † 254.

„De melk, waarvan Paulus spreekt, Hebr. 5 en 6, zegt Clemens, is de katechetische onderwijzing, het eerste voedsel der ziel, terwijl vast voedsel bestaat in kontemplatie, die alle verborgenheden doordringt, het vlees en bloed van Gods Woord, de bevassing van de goddelijke kracht en Gods wezen.” Clemens maakte van de disciplina arcana, de onderwijzing in de verborgenheden door de eerste Kerk, een inleiding tot de allegorische verklaring der H. Schrift. Hij ontleende de onderscheiding van esoterische leer aan de Griekse mysteriën, waarin hij zich volgens Eusebius vroeger had laten opnemen. Maar Clemens heeft deze „taal der mysteriën” nooit tot gemeengoed der Kerk kunnen maken. †). Zijn spreuk. §): De eerste heilzame verandering der mensen is die van Heidendom tot geloof, de tweede die van geloof tot de Gnosis (kennis) klinkt zo geheel anders dan wat de H. Schrift zegt Hebr. 5 vs. 13, 14.

Van zodanige onderscheiding vinden we in de H. Schrift geen

§) H. P. Blavatsky „The Key to Theosophy” 1893, pag. 12 en 13.

*) H. P. Blavatsky „The Secret doctrine”, Ned. vert. v. Terwiel, 1907, pag. 34.

†) Dr. Wilh. Scherer: „Klemens von Alexandrien u.s. Erkenntnisprincipien”, München 1907, pag. 81.

§) Stromata 7, 10.

spoor. Ook niet in Gal. 4 vs. 24, waar Paulus spreekt van dingen, die andere beduiding hebben. (alle goroumena). Immers de verborgen zin geldt niet een woord of begrip, zoals bij Philo en de Gnostieken, maar een persoon. De Logos bij Johannes is eveneens een persoon, niet een begrip.

Het allegoriseren of vergeesteliken van sommige schriftuurlike uitdrukkingen, door Origenes gepopulariseerd, heeft de bijbelse onderscheiding van „leer en vermaning” verdrongen en daarvoor in de plaats gezet „de bekende leer en de geheime leer” of gelijk Origenes ze noemt: de vleeselijke en de geestelijke zin der H. Schrift. De letterlike zin der H. Schrift is, zegt hij, vaak een leugenachtige vorm, waarin de geestelijke waarheid bewaard wordt. *).

Een merkbare terugkeer tot de vroegere onderscheiding is voor 't eerst waar te nemen in de 24 Katechesen van Cyrillus van Jeruzalem † 386. De inleiding (prokatechesis) handelt over de grootheid en het gewicht van de genade des Doops en des Avondmaals, die de toehoorders te wachten staat. Achttien lessen zijn bestemd voor hen die verlicht moeten worden. (Katecheseis photizomenoon). Nadat de katechisanten waren toegelaten als nieuwverlichten (neophotistoi) om de Heilige Doop, de zalfolie en het H. Avondmaal te ontvangen in de Paaschnacht, kregen ze nog in de Paaschweek vijf korte na katechisaties om hen in te leiden in de verborgenheden Gods ((katecheseis mystagogikai). Doop en Avondmaal omvatten elk twee, het vormsel d.i. de zalving met olie door de bisschop, één katechisatie. De nuchterheid van Cyrillus van Jeruzalem, zegt prof. Fr. Loofs, ‡) steekt gunstig af tegenover de volgende tijd, waarin de kloof tussen volkskristendom en Theologenchristendom steeds groter werd. In het begin der 4de eeuw bezat de Kerk reeds een groot aantal mysteriën, hoewel nog zonder vast afgebakende grenzen. §). Van een indeling der katechumenen in klassen is in de derde eeuw nog niets te bemerken, gelijk Prof. Biesterveld tegenover v. Zezschwitz e.a. duidelijk heeft aangetoond. ¶). Het didaskalies en het paraeneties deel der katechese waren nog niet gescheiden. De leeraar begon met paraenese en eindigde daarmee, terwijl het histories en dogmaties

*) Origenes Comm. in Joh. 10 vs. 4. Hom. in Levit. 1 vs. 1.

†) Prof. Fr. Loofs „Leitfaden Zum Studium der Dogmengeschichte 4, 1906, pag. 317.

§) Prof. D. Adolf Harnack „Dogmengeschichte 4”, 1905, pag. 248.

¶) Prof. P. Biesterveld „Het Karakter der Catechese” 1900, pag. 15.

onderwijs daartussen viel. De aankomelingen (*accidentes*) dat zijn Heidenen, die Christenen wensten te worden, maakten eerst een korte proeftijd door, waarin de leeraar hen private zielszorg wijdde. Na het onderricht en de aanmelding voor de H. Doop werden de (katechumenen als *competentes* of *photizomenoi* wederom vermaand en beproefd. Het zedelijk en dogmaties onderwijs werd alsdan vervangen door inleiding in het godsdienstige leven der gemeente met name in het gebedsleven. Door gebeden en vasten, nachtwaken en belijdenis van zonden werden de doopkandidaten voorbereid op de afzwering van satan en wereld (*abrenuntiatio*) en de toeëigening aan Christus door geloofsbelijdenis (*redditio symboli*). *).

In de 4de eeuw zijn de katechumen verdeeld in twee klassen. De aspiranten (*accidentes*) werden opgeleid tot christenen of *competentes*. De *photizomenoi* of *kompetentes* werden opgeleid tot gelovigen (*pistoi*) †). De aspiranten-katechisatie was verdeeld in een vóór-katechisatie, een wijdingsakte (door verzegeling met het kruis, hand oplegging en exorcisme of aanbidding van gewijd zout), en een nakatechisatie. Hoe alles toeging op de aspiranten catechisatie weten we nauwkeurig door Augustinus in zijn omstreeks 400 geschreven werk: „*De rudibus catechizandis*,” dat is, het katechiseren van onontwikkelden.

Een zekere Diogratias, diaken te Karthago trok door zijn gaven vele Heidenen, die bij hem kwamen katechiseren. Deze stelde aan zijn vriend Augustinus drie vragen: „Hoever moet het onderwijs in de leer des geloofs zich uitstrekken”; „Moet na de leer een soort van vermaning volgen of eenvoudig een opsomming van voorschriften om te volharden in belijdenis en leven als christen;” en „Wat staat mij te doen om bij mijzelf en mijn katechisanten alsmede mijn hoorders, afmatting gedurende het onderricht te voorkomen.”

Augustinus begint met de gave, die de katecheet moet hebben, nl. de liefde van Christus. Daarna volgt een onderzoek naar de beweegredenen, die de katechisant heeft om zich aan te melden, waarbij hoofddoel is, dat hij niet alleen met het lichaam, maar ook met zijn hart tot de leeraar kome (*veniat animo*, cap. 5). Het onderwijs

*) Moeller z.b. pag. 338.

†) Kaye in zijn werk „*Tertullian*” pag. 230, 231, deelt mede, dat de kerkvader Tertullianus deze onderscheiding óf niet heeft gekend óf heeft verwaarloosd, want hij gebruikt de namen „*Audientes*” en „*Auditores*” d.z. hoorders voor allen zonder onderscheid, die niet gedoopt waren. De gedoopten noemt hij „*Fideles*” d.z. gelovigen.

begint dus met paraenese, waarbij rekening gehouden wordt met de toestand, en de ontwikkeling van de leerling. Is zijn begeerte niet oprecht, ze kan dit nog worden. Is hij een man van opvoeding bv. een rhetor, zo kan men de dingen, die hij alreeds weet aanstippen, want de leeraar moet alles doen wat hij vermag om zijn hart te winnen. Eerst na zodanige vermaning begint het histories onderricht van de schepping tot de tegenwoordige staat der Kerk (cap. 6). Hierop volgt de leer der opstanding der dooden, het laatste oordeel en in verband daarmee de christelijke moraal. (cap. 7).

De proefles, die Augustinus op dit schema laat volgen, begint en eindigt paraeneties. (cap. 14 tot 26). Nadat de aspirant heeft verklaard, dat hij geen tijdelijke maar de eeuwige dingen zoekt spreke de leeraar hem aldus aan: Gode zij dank, dat gij dit zegt, en ik ben blijde, ja, ik wens u van harte geluk daarmee, want gij zoekt naar een vaste rots om op te staan te midden van de stormen des levens. De wereld kan u die vastigheid niet geven, want alle vlees is als gras. Vestig uw hoop op het woord Gods en klem u vast aan de eeuwige dingen, opdat gij zelf ook eeuwig moogt blijven. Tevergeefs wordt door sommigen geluk gezocht in rijkdom, in ere-ambten, in wellusten en in schouwspelen (theaters). Zulke personen komen gewoonlijk tot overdaad of tot armoede en ellende. 't Ware geluk ligt in de liefde van Christus, die ons een voorsmaak geeft van de eeuwige sabbath.

Ziehier het begin en de korte inhoud van de vermaning, waarna het onderwijs overgaat tot de Gewijde Geschiedenis Ethiek en Dogmatiek. Na de beëindiging hiervan volgt de beslissende vraag: „Geloofst gij deze dingen en verlangt gij ernstig om die te betrachten?” Daarop ontvangt de catechumeen het kruisteken op 't voorhoofd en 't gewijde zout. En nu volgt een korte na-katechisatie cap. 26 en 27. Deze begint met de verklaring van zijn verzegeling met Christus kruis en zijn eten van het zout. Het eerste betekent zijn gemeenschap met Christus lijden, het tweede met het Woord Gods. Daarna wordt hem gezegd, hoe hij de H. Schrift moet verstaan, hoe hij zich moet gedragen jegens de broederen, en dat hij zich niet moet verwonderen over de strijd, die de Kerk heeft, wijl die van ouds is voorzgd. Met een vermaning tot standvastigheid en de belofte, dat God ons niet zal beproeven boven vermogen, eindigt de leeraar.

In de constitutiones apost. volgt op deze na-katechisatie nog een tweede les over het leven van Jezus op aarde, doch het kan zijn, dat die les bedoeld is voor de competentes.

Ook het onderwijs op de tweede katechisatie die der competentes is verdeeld in een vóór- en na-katechisatie. De Pro-Catechese bestond uit het houden van wat wij zouden noemen katechismus-

preken, van welke bij Augustinus §) en Chrysostomus ¶) nog voorbeelden te vinden zijn.

Door Niceta van Remasiana is volgens Gennadius een katechisatieboekje opgesteld voor doopkandidaten in zes lessen, getiteld: „Competentibus ad baptismum instructiones libellos sex.” Daaruit blijkt, dat de prokatechese ook paraeneties begon. De eerste les heeft tot opschrift: Hoe de doopkandidaten zich behoren te gedragen. De hoofdzaak bij dit onderwijs was echter de verklaring van de twaalf artikelen (de symbolo) *) ook bij de overgave van dit stuk (traditio symboli) en het opzeggen daarvan voor de ganse gemeente (redditio symboli) was de bisschop gewoon vermanende toespraken te houden. Na gebeden, vasten, nachtwaken, biecht en vele exorcismen volgde eindelijk de H. Doop, met vaarwelzeggen (apotage) van satan en wereld 's avonds vóór Paschen en verbinding (syntage) aan Christus tegen zonsopgang op Paschen. Na de Doopsbediening volgde handoplegging, zalving, het opzeggen van 't onze vader, en andere plechtigheden.

Een mystagogiese na-katechisatie, om in te leiden in de verborgenheid van Doop, en Avondmaal, volgde gewoonlijk in de week na Paschen. De tien geboden of de hoofdsom daarvan uit Mattheus 22 vs. 37—40, de twaalf artikelen en het onze vader, vormden de te behandelen stof op de voor-katechisatie. De sacramenten van Doop en Avondmaal die op de na-katechisatie. Ook dit mystagogies na-onderricht werd gegeven in de vorm van de katechismuspredikaties uit lateren tijd, gelijk blijkt uit de preken van Maximus, bisschop van Turijn, over de H. Doop, die paraeneties van inhoud zijn, alsmede uit die van Augustinus over het H. Avondmaal, van Gaudentius en Nicetas. †)

De beste tekening die we hebben van de na-katechisatie is die uit de *Perigrinatio Silvae* p. 105: „Gedurende de acht dagen na Paschen, trekt de gemeente na de mis onder het zingen van lofzangen naar de anastase, (opstandingskerk). Daar wordt een gebed gedaan, de zegen uitgesproken en al hetgeen bij de Doop geschied is door de bisschop verklaard. De deuren zijn intussen gesloten voor katechumenen, zodat alleen de pasgedoopten en de gelovigen, die de mysteriën horen willen, de dienst bijwonen. Na de verklaring door de bis-

§) Augustinus „sermões 216 ad competentes” en „de symbola ad catechumenos.”

¶) Chrysostomus „Sermões ad illuminandos catechumenos.”

*) Bardenhewer „Patrologie” 3, pag. 384.

†) Moeller z.b. pag. 745.

schop zijn de bijvalsbetuigingen zo luid, dat men ze buiten de kerk kan horen." Volgens Tertullianus vastten de gedoopten in de week der na-Katechisatie niet, want zij waren gedoopt tot blijdschap en werden gelukgewenst met de verkregene genade. Alleen moesten zij zich onthouden van het bezoek van baden, maaltijden, schouwspelen en van echtelijke samenleving. In de dagelijkse samenkomsten der gemeente werden zij afzonderlijk toegesproken en door ernstige vermaningen aangespoord tot een heiligen wandel. Alle gedoopten moesten in het wit gekleed verschijnen, maar op de achtste dag werd onder gebed en zegenbede het witte gewaad afgelegd, en daarna legden zij hun eerste offer op het altaar des Heeren. Volgens Ildelfons van Toledo (Spanje), die een vrageboek schreef over de H. Doop, duurde de na-katechisatie nog langer dan acht dagen. Men ging uit van de gedachte, dat de erfzonde door de Doop was uitgeroeid, en dat nu de strijd begon tegen de dadelijke zonden door middel van boete. In die strijd werden de gedoopten nu verder onderrecht. Dit onderricht groepeerde zich om de verklaring van het H. Avondmaal (Eucharistie), waaraan de gedoopten op Paschen voor 't eerst hadden deelgenomen. §).

Het verval, dat in de Kerk des Heeren intrad, heeft op het katecheties onderricht schadelik ingewerkt. Van de Kerk in Spanje blijkt uit de notulen (canones) van de synode te Elvira gehouden ongeveer 303, dat daar de doopkandidaten slecht ter kerk kwamen en dat de band van dezen met de Kerk maar slap was. Ze werden nog Christenen genoemd en hun namen op een register gebracht, maar ook dit gebruik werd spoedig verwaarloosd. ¶).

Over 't algemeen werd de katechisatie in stand gehouden om de continuïteit van de Kerk, maar, de bearbeiding van de zielen door leer en vermaning raakte op de achtergrond. Chrysostomus heeft in één zijner homiliën dit kerkelijk formalisme met schrille kleuren getekend en ernstig bestraft. Het katechumenaat werd door velen misbruikt om God en de wereld tegelijk te dienen. En waar het bij anderen nog kwam tot Doop, vormsel en Avondmaal, daar geschiedde zulks vaak uit kracht van het gemeenschapsgeloof, dat de mens in de waan brengt, dat de Kerk hem kan zalig maken door het gebruik der genademiddelen.

Als één der gewichtigste oorzaken van dit verval moet het afschaffen der na-katechisatie en het vervangen van deze door rituele

§) Men zie het uitnemend histories overzicht v. d. Katechese bij Prof. D. Engen Sachsse „Die Lehre Von der Kirchlichen Erziehung," 1897, pag. 89.

¶) Zie Harnack „The Mission etc. II, pag. 304.

handelingen worden aangemerkt. Hierop nu hebben tal van oorzaken gewerkt, die niet mogen worden onderschat. De verdorvenheid van het menselijk hart, de machtspositie van de Kerk in die dagen, het feit dat de Kerk meer te doen kreeg met gedoopte kinderen, dan met ongedoopte proselieten, en de snelle uitbreiding der Kerk onder volken, die buiten de Grieks-Romeinse beschaving stonden.

In de 5e eeuw begon namelijk de kinderdoop algemeen te worden. vóór die tijd liet men meest de kinderen van gelovige ouders door het kruis slaan op 't voorhoofd en het eten van gewijd zout, onder de katechumenen opnemen. Zo ging het met Augustinus, Gregorius van Nazianza e.a. Maar toen aan zuigelingen de H. Doop, de zalving en de Eucharistie werd gegeven, stelde de Kerk het ambt der getuigen (sponsores of anadochen) in die beloften moesten afleggen om het gedoopte en ingewijde kind, na-katechisatie te geven. Deze instelling ontsloeg echter de ouders niet van het onderwijs in Gewijde Geschiedenis en het toezien op de wandel van de vroeggedoopten. Later werden ook ouders als doopgetuigen toegelaten. In de pseudo-Augustinus preeken wordt dezen aanbevolen om te zorgen, dat gedoopten kuis leven, niet vloeken, geen straatdeunen zingen, geen hoogmoed, nijd, toorn of haat in hun harten voeden, geen tooverij aanhangen, het katholieke geloof trouw blijven, geregeld de kerk bezoeken, stil en aandachtig de voorlezing uit de Schrift aanhoren, herbergzaam en in vrede leven, de priesters en hun ouders alle eer bewijzen. In de predikatiën werden zij vaak afzonderlijk toegesproken en als ze ouder werden moesten zij het apostolies geloof kunnen opzeggen. Voorts stonden zij onder de kerkelijke tucht, die zoals bekend is in die dagen zeer streng was.

Het tijdperk van de snelle uitbreiding der Kerk in de 8e en 9e eeuw is niet gunstig geweest voor het paraeneties deel der katechese, dat zich in de na-katechisatie belichaamt. De overgangen in massa tot het Christendom, de politieke bekeringen, de uitgeoefende dwang hebben gemaakt, dat het Christendom in de Germaanse wereld meer als een zaak van het hoofd dan van het hart werd opgevat.

Het nalaten van de mystatoge, de inleiding in het verborgen gemeenschapsleven met God, dat door de Sakramenten wordt betekend en verzegeld, is een van de hoofdoorzaken van verval der Kerk. Er is geen leerstuk meer geschikt voor paraeneties-teleologies onderwijs als de leer der genademiddelen. Worden deze als dode vormen geacht, zo begint de ware godsvrucht onmiddelijk te kwijnen. In de bloeitijd der Katechese gebruikte de Kerk deze leer als middel om het hart van de kompetente-katechumenen te treffen; en Gods Woord te brengen aan de deur van het hartdoor nouthesia. Zodra het verval

intrad, deed de Kerk alleen nog moeite om de zinnen des volks te strelen door ijdel vertoon en het verstand te belasten met geheugenwerk, terwijl het dieper indenken van de verborgenheden des geloofs aan de monniken werd overgelaten.

Het weglaten van de na-katechisatie wijst op een grote ommekeer in de publieke opinie omtrent de verhouding van hoofd en hart in de zesde eeuw. De kerk was de Grieks-Romeinse wereld ingetreden met een oosterse, aan de Bijbelse zielkunde ontleende opvatting over de verhouding van hoofd en hart. Door de invloed der Latijnse taal, die door middel van Bijbelvertalingen in de kerk begon te heersen sinds de vijfde eeuw, werd deze Oosterse zielkundige opvatting verdrongen door de Westerse.

Het is een feit, dat in de Christelijke gemeente te Rome de Griekse taal zo algemeen was, dat de behoefte aan een Latijnse vertaling daar weinig werd gevoeld. De eerste bisschop van Rome, die Latijn schreef, was Victor (189—199 na Christus). Keizer Marcus Aurelius (161—180) schreef zijn meditaties nog in 't Grieks. In Noord Afrika echter werd een populair Latijn gesproken, terwijl het Grieks minder bekend was. Hier werd de behoefte aan een Latijnse Bijbel vertaling 't eerst gevoeld. De oudste Latijnse vertalingen, ook die welke Hieronymus gebruikte voor de vulgata zijn van Afrikaanse oorsprong. *).

Als Augustinus met ophef spreekt van één Italiaanse Bijbelvertaling (Itala), die hij waarschijnlijk te Milaan heeft leren kennen, zo ligt daarin opgesloten het kontrakt met de Afrikaanse teksten in vulgair Latijn, die in grote getale bestonden,† en algemeen gebruikt werden.

Het gebruik der Latijnse vertalingen nu deed tal van Bijbelse begrippen te loor gaan voor de Kerk. De vertaling van het Griekse „nous” door het Latijnse „mens,” psyche door anima, paraklesis door exhortatio, nouthesia door correptio, mysteria door sacramenten e.a.u. begunstigde het intellektualisme, dat vreemd is aan de H. Schrift.

Het Woord des Heeren richt zich volgens de Schrift, tot het hart, want het wordt in het hart gezaaid (Matt. 13 vs. 19) en wekt geloof, 'twelk eveneens een zaak des harten is (Rom. 10 vs. 10). Het bevat troost, d.i. een spreken naar het hart van Jerusalem (Jes.

*) Sir Fred. G. Kenyon: Handbook to the textual Criticism of the N. T." 2, 1912, pag. 199.

†) Theodor Mommsen "The Provinces of the Roman Empire," translated by Prof. William P. Dickson, 1886 II, pag. 344, note.

40 vs. 1, 2) en wekt bekering, die bestaat in omzetting van het hart, metanoia. (Hand. 3 vs. 19).

De wet is in hoofdsom liefde uit een rein hart, het gebed een naderen tot God met het hart. (Marc. 12 vs. 33; 7 vs. 6), het Evangelie maakt het hart brandende (Lucas 24 vs. 32), de broederlike liefde is eenheid des Harten (Hand. 4 vs. 32). Het ongeloof daarentegen is verharding des harten, traagheid des harten, dikte des harten, doet het hart bersten, is een deksel op het hart, is dubbelhartigheid, toesluiting van het hart. De *Koine*, de Griekse spreektaal, waarin het N. Testament is geschreven, leent zich uitstekend tot het weergeven van het zielkundig begrip „hart”. Het woord: hoofd wordt zelden gebezigd en dan nog meest in de zin van het besturend orgaan des lichaams. (Efeze 5 vs. 13).

Hierbij moet ook in het oog gehouden worden, dat er een groot onderscheid bestaat tussen de Oosterse en de Westerse opvatting van de verhouding tussen hoofd en hart. De laatste is gebaseerd op de Aristoteliese onderscheiding van het kenvermogen en het begeervermogen der ziel. Het kenvermogen noemt hij het redelike deel der ziel, het begint wel met ervaring, maar is daarvan niet afhankelijk. Naar aanleiding van de ervaring gaat het denken over van potentialiteit in actualiteit, zodat de mens een einde-in-zichzelf is. De verhouding van de lijdende en de scheppende rede (*nous pathetikos* en *nous poietikos*), die hij onderscheidt, is deze. De lijdende rede is als de materie en wordt alle dingen door hun vorm op te nemen, de scheppende rede geeft het aanzijn aan alle dingen, evenals 't licht de kleuren te voorschijn roept. De scheppende rede is een goddelijk levensbeginsel blijkens de bekende plaats uit „*de generatione animalium*” §) Aangaande het goddelike in de mens moeten we erkennen, dat de voorstelling niet helder is. ¶).

Het begeervermogen (*epithumetikon*) mag volgens Arist. alleen in zekere zin redelijk genoemd worden, nl. in zoverre het gehoorzaamt aan de rede, gelijk een slaaf aan zijn heer. *). Zulks blijkt, zegt hij, uit de vermaning (*nouthetesis*) de berisping (*epitimesis*) en de aanmoediging (*paraklesis*).

Deze laatste plaats van het slot van 't eerste boek der *Ethica Nicomachea* †) bevat de beide N. Test. woorden „*nouthetein*” en

§) (II, 3, 10 *Leipetai de ton noun monon thurathen epeisienai kai theion einai monon*).

¶) (Zie mijn proefschrift: *Aristoteles in Nederland*, pag. 14.)

*) *Politica* I, 5, 9.

†) I, 2, 1102, 20.

„paraklesis”. Hier blijkt, dat Arist. alles wat wij aanduiden met de termen „gevoel”, „hart”, „gemoed” rekent tot het begeervermogen, bepaaldelijk tot het redelijke begeren tot de wil. De scholastiek volgt het voetspoor van Aristoteles, gelijk o.a. blijkt uit hetgeen Thomas Aquino zegt: *Utoraccipiamus pro appetitu intellectivo.* §).

Hieruit kan men zien, dat het onbillik is om de Aristoteliese onderscheiding van de lijdende en de dadelike nous of ook de latere kantiaanse spitsing van het empiriese en het ideale ik, in één woord om de westerse beschouwing in te dragen in de Schrift. Dit doet o.a. Prof. Dr. Konst. Schlottmann. ¶). Nadat hij gesproken heeft van de strijd van het empiriese Ik tegen het ideale Ik, zegt hij, dat de mens zolang deze strijd nog niet tot zijn bewustzijn gekomen is, leeft in de door Paulus (Rom. 7 vs. 7 en 9) geschilderde toestand der zekerheid, waarbij voor hem de hogere eisen van de inwendige mens of de nous, en de innerlike wet nog niet bestaan. Hij ziet voorbij, dat Paulus hier spreekt van de strijd tussen zonde en genade, die binnen de mens wordt gevoerd.

In 't Oosten was het denken met het hart een algemeen bekende zaak, zegt prof. Oehler.*). Het bestaat in het denken met liefdevolle toeëigening van het denkobject en opgewekte gevoelsstemming. De leeraar bewerkt zodanig denken in de leerling door hem te laten bemerken, hoezeer de voorgestelde zaak één is met zijn eigen bewustzijn. Paulus' bidden en weenen, Barnabas' herinnering aan de eerste liefde tot Christus van de gemeente, het gezang met gloed van overtuiging voortgebracht, zijn de schriftuurlike middelen, om Gods Woord aan het hart der leerlingen te leggen. Op dezelfde wijze werkt ook Augustinus in zijn proeve van na-katechisatie, want hij zegt, dat de leerlingen omtrent het bidden moeten verstaan, dat er geen stem is voor de oren Gods, dan de aandoening des harten. En als de leeraar onder 't spreken bemerkt, dat het hart der leerlingen niet bij zijn onderwerp is, zo gaat hij pijn voelen, zijn hart wordt week, ja hij breekt in tranen uit midden onder het spreken. †).

Toen het opkomend intellectualisme de na-katechisatie van hare betekenis had beroofd, is de Kerk begonnen meer nadruk te leggen op de tucht. Er waren volgens Augustinus drie soorten van boetedoeningen, de boete der catechumenen, de boete der gelovigen en de

§) *Summa Theol. th. I, 2, 24, 3.*

¶) *Das Vergängliche und Unvergängliche in der menschlichen Seele nach Aristoteles, pag. 13.*

*) *Artikel v. Oehler in Herzog Realencyclopaedie „Herz.”*

†) *Augustinus „De rudibus catechisandis,” cap IX en X.*

boete der gevallenen. De eerste dient om de nieuwe mens te baren, totdat alle vroegere zonden door de heiligende Doop zijn afgewassen. De tweede is de dagelijkse bekering, en de derde dient om gevallenen terecht te brengen.

In de Kloosters is de overgang gevormd van de boete naar de biecht. Reeds Cassianus † 430 raadde de monniken aan in de strijd tegen zekere acht hoofdzonden, vrijwillig elkander de zonden te belijden. De biecht was dus toen nog een middel in de strijd tegen de zonde, (Jac. 5 vs. 16). In de 9e en 10e eeuw werd de biechtboete algemeen en Petrus Damiani († 1072) spreekt van een sacramentum confessionis. §).

Het eerst is de katechumenenboete afgeschaft, toen volgde die der gelovigen, terwijl de boete der gevallenen algemeen werd gemaakt voor de gelovigen als middel om hen met de Kerk te verzoenen.

Met de na-katechisatie verdween ook het paraeneties element uit het kerkelijk onderricht, zodat alleen het leerelement overbleef en dit onttaardde in de M. E. in een mechanies opzeggen van de twaalf artikelen en het onze vader. Alleen in de kloosters bleven „leer en vermanin” gehandhaafd, voor een tijd, totdat de dubbele moraal (praecepta et concilia ¶) het gods dienstig leven in werkheiligheid deed opgaan. Voor de „leer” uit Gods Woord hebben de kloosters zeer veel gedaan, ja zij vergoedden het gemis aan scholen en katechisaties in de Middeleeuwen. Bij de Lollarden, de Hussieten en de Waldenzen is echter niet alleen een naleving van de oude inzetting te bespeuren om de vijf hoofdstukken (wet, symbool, onze vader, H. Doop, H. Avondmaal) aan de kinderen te onderwijzen, en de oude indeling van katechumenen en neophyten te handhaven, maar ook klinkt uit hun leerboeken voor 't eerst weer een paraenetiese toon ons tegen. Het doel van het katecheties onderricht wordt gesteld in het kweken van de vruchten van geloof en bekering en een godzalig leven. *).

Luther heeft in zijn kleine en grote katechismus een grote plaats toegekend aan de paraenese. Aan de bekende vijf hoofdstukken wijdt hij zijn volle aandacht. De verklaring van de tien geboden gaat bij hem voorop, naar zijn stelregel der bevinding: Mozes, Christus, de Geest.” Aan het einde der verklaring volgt een verma-

§) Zie Loofs *Dofmengeschiede* 1906, pag. 492.

¶) Landwehr K.G. I pag 136.

* *Catechismus der Böhemische Brüder! Catechismus rusticus v. Wiclif; Waldenser Catechismus.*

ning om God lief te hebben, op Hem te vertrouwen en Zijn geboden te betrachten. Treffend is ook de verklaring van het „Amen” op de geloofsbelijdenis: „Dat ik door dit woord mijn geloof als met een zegel bekrachtige, en daardoor verklaar, dat ik al hetgeen ik hier met de mond beleden heb, ook met mijn hart vast geloof, uit Gods Woord genomen te zijn, en dat ik bereid ben vrolik daarop te leven en te sterven. Hebr. 13 vs. 9: Het is een kostelijke zaak, dat het hart vast worde, hetwelk geschiedt door de genade. Lutherse vertaling. Aan de verklaring der Sakramenten heeft Luther een biechtformulier toegevoegd. Ten einde echter formalisme tegen te gaan beveelt hij aan het slot, dat de biechtvader al degenen die gewetensbezwaren hebben, of bekommerd zijn en in aanvechting des satans verkeren, met vele spreken moet troosten en tot geloof moet bewegen. †). De openbare geloofsbelijdenis bleef in de Lutherse kerken wel de naam „Konfirmation” behouden, maar bestond eenvoudig in een katechismus-eksamen, dat eenmaal 's jaars, liefst met Paschen, werd gehouden. In Waldeck werd 1529 een formulier ingevoerd voor hen, die met ernst kristenen willen zijn.

Al spoedig werd in Lutherse kerken gevoeld, dat de vrijwillige biecht niet de na-katechisatie kan vervangen. Zodoende kwamen vele leeraars tot het houden van katechismus-predikatiën. „Katechismus-preken, oefeningen en herhalingen in kerk, school en huis hielpen mede om Luther's katechismus in te prenten,” zegt Prof. Kawerau. § Omstreeks 1529 werden in de Lutherse kerk, katechismus-predikatiën voorgeschreven en Luther's grote katechismus als handleiding daarbij aanbevolen. De oorsprong van de katechismus-prediking moet dus niet ogenschijnlijk in de Paltz gezocht worden, gelijk Prof. Van Oosterzee beweert, maar in Wittenberg. ¶ Van Luther en Melancthon is de stoot uitgegaan, mannen als Brenz Jacob Andreä en Spangenberg hebben de katechismuspreken in de Lutherse kerk populair gemaakt. *). De Gereformeerden hebben dat gebruik van de Luthersen overgenomen.

Calvijn heeft een Katechismus uitgegeven (1536) en later verbeterd (1542) waarin hij de bekende vijf hoofdstukken behandelt. Bij hem gaat de geloofsbelijdenis voor de voet, daar hij de wet opvat

†) Kleine Katech. en Grote Katech. Evang. Bücherverein. 1855.

§) Lehrbuch der Kirchengeschichte v. Dr. W. Moeller, Dritter Band. 1907, pag. 403 en pag. 82.

¶) Prof. J. J. v. Oosterzee „Praktische Theologie” I, pag. 334, uitgave 1877.

*) Dr. O. Zöckler, Handbuch der theol. Wissenschaften 1890, IV, pag. 309.

als een regel des levens, die uit geloof en bekering voortvloeit. Hij gaat blijkens de eerste vraag uit van het hoogste levensdoel des mensen, de kennis Gods, wijl God het hoogste goed is.[†]). In de inleiding van zijn Katechismus zegt Calvijn, dat de kerk de kinderen moet onderrichten gelijk de vaderen steeds hebben gedaan vóór het opkomen van de pauselijke instelling van het vormsel. Evenals te Zurich en te Basel geschiedden er te Gênéve kinderpreken des Zondagsnamiddags. §). Deze preken werden ook door volwassenen, die reeds geloofsbelijdenis gedaan hadden, bijgewoond, totdat ze later als na-katechisatie uitsluitend voor dezen werden gehouden, terwijl de kinderen afzonderlijk onderricht ontvingen. Zo is het ook gegaan met andere Gereformeerde katechismussen, die van Johannes en Laseo 1553 te Londen en 1554 te Emtiden uitgegeven, en de Heidelberger Katechismus van 19 Januarije 1563. In de Paltzsche kerken moest de Heidelb. Katech. in de gemeent e(elke Zondag één negende deel) worden voorgelezen, terwijl hij ten minste elk jaar eenmaal moest doorgepreekt worden. ¶). Uit het advies van de Geneefse Theologen Joh. Deodatus en Theod. Tronchinus op de Dordse sinode van 1618 blijkt, dat deze een aaneengeschakelde en oratoriese katechismuspraak verkeerd achtten „Want door vragen en antwoorden zal de innerste zin des antwoordenden en des toehoorenden volks-toestemming voor de dag gebracht worden, opdat allen goede begrippen van goddelijke dingen in hun gemoed vormen en daarna wel en vrijmoedig daarvan spreken.”

De Dordtse sinode heeft de na-katechisatie krachtig in bescherming genomen door aanneming van het advies der *kommissie* „*ad hoc*” dat het ambt der predikanten is te gaan tot al degenen die leerzaam zijn en met een ouderling of in de huizen of in de plaats van de Consistorie of enige andere, die daartoe gelegen is, enig tamelik getal derzelve (oudere mensen, die nooit in scholen onderwezen zijn of in dezelve niet genoeg hebben toegenomen) zo uit de lidmaten der Kerk als andere volwassenen alle weken bijeenroepen, met haar gemeenzaam van de hoofdstukken der Christelike religie handelen en naar gelegenheid van haar begriip, voortgang en verstand dezelve Catechiseren, de Catechismuspredikatieën met haar verhalen, en alle vlijt aanwenden, dat een ieder tot een klare en bondige wetenschap des Catechismus kome.” Daarna wordt gespro-

†) Dr. E. F. H. Müller „Die Bekenntnisschriften der ref. Kirche, 1903, pag. 117.

§) Sachsse z.b. pag. 230, Biesterveld z.b. pag. 32.

¶) Dr. Joh. Ens „De Form v. eenheid en de Liturgie,” 1861, pag. 44.

ken over degenen die zich tot de gemeente willen begeben, die vier weken voor het H. Avondmaal zullen gekatechiseerd worden. Maar de na-katechisatie in verband met de katechismuspraak moet dienen, om de fondamenten der christelike religie te beter te onderwijzen dan in de scholen geschied is), want de ervaring leert, dat de gewone kerkelijke onderwijzing, zowel katechetische als andere, bij velen niet genoegzaam zijn om de kennis der Christelike religie in te planten, die onder Gods volk behoort in zwang te gaan." *). Hoe ernstig de Katechismuspraak met daarop volgende na-katechisatie des tijds werd opgevat blijkt uit de adviezen der buitenlandse afgevaardigden omtrent het verzuim der Zondagmiddag-katechisatieprediking en publieke katechisatie. De Engelschen raadden aan geldboeten, de Paltzers gevangenisstraf, de Bremers uitstel van bruiloften des Zondags, om het kerkbezoek te bevorderen, provinciale sinoden dreigden met censuur. †).

Behalve de katechismuspraak hebben de gereformeerden nog een ander middel ingesteld, om de belijdende lidmaten na-katechisatie te geven, nl. *het huisbezoek*. De Embdse afgevaardigden verklaren op de Dordse synode „dat bij hen de predikanten en ziekentroosters de lidmaten visiteren (bezoeken) van huis tot huis, om ouders en kinderen te vermanen van hare schuldige plicht om voort te gaan in de oefening des Catechismi." Het convent te Wesel drong aan op de onderwijzing der gezinnen bij 't huisbezoek. De synode van Glasgow 1708 bepaalde, dat het onderwijs bij het huisbezoek moest lopen over de wedergeboorte, heiligmaking, vroomheid jegens God en rechtvaardigheid en barmhartigheid jegens mensen. Overigens bestaat het huisbezoek bij de gereformeerden uit een onderzoek en een vermaning betreffende de wandel en de godsdienstige plichten. §).

Ook prof. Gijsbertus Voetius beveelt de na-katechisatie door middel van lidmaten-katechisatie, katechismuspreken en huisbezoek zeer sterk aan. Hij zegt: „De H. Schrift gebruikt in Hand. 18 het woord katechein van Appollos, die door Aquilla en Priscilla werd onderricht van de weg des Heeren, waaronder volgens de verklaring van Joh. Prideaux ook begrepen is een onderwijzing, die zich aansluit aan het hart, zodat hij daardoor niet alleen een verstandiger, maar ook een beter mens werd."

Aangaande de z.g.n. lidmaten-katechisatie zegt hij: „Zulke samenkomsten kunnen een publiek kerkelijk karakter dragen, evenals in de

*) Acta van 1620, Den Haag, pag. 51, 17e zitting op 30 Nov. 1618.

†) P. Biesterveld „Het Geref. Kerkboek", 1903, pag. 105.

§) P. Biesterveld „Het Huisbezoek", Jrg. '08, pag. 251 v.v.

Apostoliese kerken (1 Cor. 14) te G n ve en de vluchtelingenkerk te Londen; of ook een gemengd privaat en publiek karakter met een uitgelezen getal toehoorders; of ook geheel privaat, zonder enige bepalingen. De leerstof kan zijn een boek of een hoofdstuk of een stuk uit de schrift, dat openlik voor de vergadering wordt uitgelegd, of ook een schriftgedeelte naar vrije keuze van de kerkeraad of de dienaar; of ook een orderlike behandeling van de hoofdstukken der Dogmatiek; of ook een geloofstuk waarvan diepere kennis geëist wordt door de toestand der gemeente, w jl er biezondere dwalingen aan het opkomen zijn. Wil iemand deze samenkomsten lidmaten-katechisaties noemen, wij zullen ons daartegen niet verzetten, om de keuze van 'n naam bekommere men zich niet, als maar de zaak zelve binnen de perken der wet blijft. Ook kan men zeer geschikt katechiseren over de voornaamste en algemeenste punten van het Kerkrecht, de aangenomene kerkenorde en liturgie, vooral met de ouderlingen en diakenen en andere ontwikkelde gemeenteleden. Men late echter alles over aan het goedvinden van de kerkeraad en de dienaren, daar deze het best oordelen kunnen over de behoeften en de toestand van hun gemeente. ¶)

Voetius treft also het ware midden tussen de oude roomse ont-aarding van de na-katechisatie in een tucht of dwangmiddel van de clerus op de leden en de latere pietistische omzetting daarvan in een gezelschap van bevindelik sprekende christenen. Zijn invloed kan men bemerken uit sinodebesluiten als dat van 1628 te Delft, waarbij de „collationes in lidmaten-katechisaties werden veranderd. *). Een stap achteruit was de aanstelling van Katechiseermeesters, wier taak het was om „een bepaalde hoeveelheid populair-theologische kennis in te stampen bij de leden.” †) Sommige katechiseermeesters waren mannen met singuliere gaven, doch velen waren „opgeblazen betweters, die de leeraars en gemeenten tot aanstoot en ergernis strekten.” §). Door de toenmalige lidmaten-katechisaties werd de gelovige te zeer, op het discipelbankje geplaatst en werd uit 't oog verloren, dat hij drager is van een zekere macht, nl. het ambt der gelovigen. ¶) Het oorspronkelik doel van de na-katechisatie was om de beleden waarheden in het hart te doen doorzinken, maar in het na-Dordtse tijdvak werden ze  f gebruikt om onkundige lidmaten bij te werken  f om in de gemeente een stand van geleerden aan te kweken.

¶) G. Voetius : Polit Eccles I, pag. 88o.

*) Prof. Dr. J. D. du Toit : „Zestiende-eeuwse profetie,” 1911, pag. 32.

†) Prof. Dr. S. D. van Veen : Uit onze Bloeitijd II, pag. 27.

§) Dr. G. J. Vos Azn. „Gesch. der Vaderlandsche Kerk”. 1888, pag. 212.

¶) Prof. Dr. D. du Toit „De Zestiende-eeuwse Profetie”, 1911, pag. 23.

Aan de andere zijde staat de Piëtistische methode van na-katechisatie, die in bearbeiding van het gevoelsleven, in Paraenese ten koste van Didaktiek, ontaardt. Wilhelmus à Brakel † 1711, vertelt van de lidmaten-katechisatie, dat men bijeenkwam om de handelingen Gods met de zielen in hare bekering en voortgang te ontdekken, om gevallen van conscientie en allerlei staten der ziel in blijdschap en droefheid, in ijver en traagheid, in strijd en overwinning voor te stellen en bestiering te geven, om alzo een iegelijk een vaste gang te doen hebben in de weg tot Godzaligheid." De grondfont van deze methode is, dat de werking van de Heilige Geest en van het Woord van elkander worden gescheiden. Daardoor hangt de gehele na-katechisatie af van de voorganger en van de termen of spreekwijzen, die hij gewoon is te gebruiken. Het gevolg daarvan is, dat door de zoetsappig, vroomklinkende onderwijzing op jonge zielen een dwang wordt uitgeoefend, waarbij de roomse priesterdwang gering is te noemen. Het goede in de Petistische methode, zoals deze voorkomt bij de vaderen van het Duitse Pietisme, A. H. Francke en Spener is, dat zij de dialogiese vraagemethode hebben bevorderd *), meer ernst in het katechetisch onderwijs gebracht hebben, en bij velen Gods Woord tot diep in het hart gebracht hebben, waar de praktijk beter was dan het beginsel waarvan ze uitging.

In de Lutherse Kerk is in de 17e eeuw de Konformatie der jonge lidmaten door handoplegging algemeen geworden. De Aufklärung heeft deze als vrije wilskeuze omtrent de in de toekomst te volgen levensweg, gesteld boven Doop en Avondmaal. De oorzaak van die overschatting is zeker de rationalistische richting in het denken der 18e eeuw, maar de Kerk heeft ook aanleiding daartoe gegeven, door kinderen van 14 jaar en jonger tot het H. Avondmaal toe te laten †) zonder na-katechisatie. In sommige Geref. Kerken heeft dit gebruik ook bestaan, maar dan ging aan elke Avondmaalsviering een na-katechisatie vooraf op de Zondag vóór het H. Avondmaal ¶). De Lutherse privaathiecht kon het gemis van de na-katechisatie niet vergoeden, te meer omdat ze niet verplichtend werd gesteld. Zo ontstond het gebruik om na de beslissing omtrent de levenskeuze door de Konfirmatie, jonge kinderen bij de zelfbeproeving voor 't H. Avondmaal aan zichzelf over te laten. Ook in de Episcopale Kerk van Engeland is sedert 1618 de Konfirmatie met handoplegging door de bisschop

*) Gottschick „Homiletik und Katechetik", 1908, pag. 167.

†) Sachsse, z.b. pag. 408.

¶) Pag. 409 o.c.

in zwang, *) maar van een na-katechisatie is daarbij geen sprake. Hoezeer de gewone katechisatie drilschool werd voor de Konfirmatie, blijkt uit de z.g.n. katechismus wedstrijden waarin katechisanten uit de ene gemeente tegen de andere met hare katechisanten streden om prijzen voor het best opzeggen van de katechismus. De nieuwe methode door J. I. von Mosheim voorgesteld, de Socratische genoemd, bestond daarin, dat de katechisatie een bespreking werd van de Godsopenbaring ten einde bij de leerlingen godsdienstige begrippen te verwekken. Deze methode gaat uit van de veronderstelling, dat de natuurlijke Godsopenbaring de grondslag is van de bijzondere. Het hoofddoel van de katechisatie werd in 't laatst van de achttiende eeuw verlichting, terwijl de predikant optrad als volksofvoeder. Onder de invloed van deze richting werd het intellekt het een en het al bij de katechetische vorming door de Kerk, voor het menselijk hart was op de katechisatie geen plaats, na-katechisatie werd overbodig, of ze moest dienen om achterlijke lidmaten bij te werken en in de vrucht der verlichting te doen delen.

De uitgave van Schleiermachers „Praktische Theologie” in voorlezingen 1850, bracht een grote ommekeer in de Katechese te weeg. Hij legde nadruk op het voortbestaan van de Kerk van Christus als belijdende gemeente. Het einde van de Katechisatie is bereikt, wanneer de kinderen staan in de geloofsbelijdenis der Kerk. Vóór hem had reeds prof. F. H. Chr. Schwarz in zijn „Katechetik” 1818, gebroken met de Kantiaanse zedekunde, die volgens hem tot Farizeïsme leidt. De vorming is volgens hem niet geëindigd met de Konfirmatie. De leeraar moet zijn onderwijs voortzetten totdat de leerlingen hun 21e levensjaar bereikt hebben, anders wordt de jeugd bandeloos. †). Op het voetspoor van Schleiermacher hebben Hagenbach, Vinet en Palmer zich gesteld tegen de rationalistische methode, zoals die bepleit wordt door Gräffe en anderen. Bij hen gaat echter de Katechese op in de herderlike zielszorg. Prof. Vinet zegt: „De antwoorden van het hart, zijn, mits ze waar zijn, meer waard dan de treffendste blijken van nadenken. Religieus onderwijs vertone daarom het karakter van aktiviteit en eredienst. §). Ook Hagenbach stelt de ontwikkeling van het religieus gevoel vóór die van het op religieuze waarheden gerichte verstand. ¶).

In Nederland is door de profs. Van Oosterzee en Doedes de

*) Moeller z.b. III, pag. 352.

†) Bij Sachsse z.b. pag. 296.

§) Prof. A. Vinet „Pastoral theologie”, transl. in Engl. 1852 pag. 209.

¶) Hagenbach Encyclop. pag. 361.

strijd aangebonden tegen het Rationalisme op katechetisch gebied. Hun opvatting is soteriologisch, want het hoofddoel der katechese wordt gesteld in de wedergeboorte (transfiguratie) en het geloof. Van de lidmaten-katechisatie zegt prof. Van Oosterzee, dat die hoogstens twee jaren duren mag na de inzegening, anders gaat het de lidmaten als de *vrouwkens*, die altijd leren en nimmer tot kennis der waarheid komen. Als leerstof geeft hij aan de hand: Bijbellesing met gelegenheid tot vragen over allerlei onderwerpen. *). In Duitsland heeft het beroemde werk van Prof. G. v. Zetzschwitz „System der Christ. Kirchl. Katechik“ de strijd tegen de ontaarding van de katechisatie beslist. Na hem geniet de Katechese grote belangstelling in Duitsland, blijkens tal van studiewerken als dat van Sachse e.a. Hij onderscheidt de schriftuurlijk-positieve methode, waaronder Gewijde Geschiedenis en het van buiten leren van de Katechismus vallen, de paraenetisch-teleologische methode, waarin het bezit van persoonlijk geloof wordt nagestreefd en de dialektisch-didactische methode, waarin door middel van vragen en antwoorden het geleerde in subjektieve kennis wordt omgezet. Hij prijst de openbare katechisatieën in de kerken, die met de Reformatie in gebruik zijn gekomen, doch later vervallen zijn en nu weer ingevoerd worden. Hij ziet daarin een teken van opbloei van het geestelijk leven. Hij keurt het goed, dat belijdende gemeenteleden ook vragen stellen. Ook de na-katechisatie keurt hij goed, en daarvoor geeft hij als onderwerpen aan, kerkregering, zielszorg, en bijbelse stoffen. Verder acht hij de Katechismuspreken over Luther's grote katechismus onmisbaar, aangezien het paraenetisch element daarin zijn volle ontplooiing vindt. †)

Ook in Engeland neemt de belangstelling in de katechisatie toe, en ook daar is de vraag aan de orde, in hoeverre na-katechisatie goed te keuren is. Dr. Newman huldigt het zuivere beginsel, dat geloof de veronderstelling is, niet het doel van de Katechese. Het doel daarvan bestaat in godsdienstig onderwijs, 't welk zich allermeeest richt op het hart, en opleidt tot kennis van God, en tot liefde Gods met verstand, hart en wil. Voortgezet katechetisch onderricht door des Zondags samen te komen met gekonfirmeerden tot het zingen van stichtelijke liederen, het lezen der Schrift, en bidstonden, beveelt hij sterk aan §).

In Nederland, Noord-Amerika en Zuid-Afrika is de kerkformatie

*) Prof. Dr. J. J. van Oostersee „Praktische Theologie“ 1878 II, pag. 208.

†) Bij Zöckler z.b. IV, pag. 139.

§) Schaff. Herzog Encyclop. 1908. Artikel Catechesis door Dr. A. H. Newman.

van de 19e eeuw de Katechese zeer te goede gekomen. De eerste algemene vergadering der Afgescheidenen in Nederland 1836 besloot, dat de opzieners en herders zullen arbeiden, om de beginselen van het werk Gods op te wekken, en toezien dat de zwakke en tedere spruiten niet vertreden worden, maar hen bewegen tot erkentenis en belijdenis van 't geen de Heere aan hen gedaan heeft. Voorts zal gewaakt worden, dat niemand als lidmaat erkend worde tengevolge van het van buiten leren van enige waarheden. Ook bij het huisbezoek zal aangedrongen worden op het onderzoek der H. Schriften en het opwassen daardoor in de kennis der zaligmakende waarheden ¶). Voorts gaf Höveker onder kerkelijke goedkeuring in 1838 het werkje uit van Ds. Jac. Koelman : „De plichten der ouders in kinderen voor God op te voeden.” Daarna zijn tal van gereformeerde verklaringen van de Katechismus en het Kort Begrip verschenen. In sommige gereformeerde gemeenten is de na-katechisatie hersteld. De naam daarvoor was publieke katechisatie, omdat de leeraar met de lidmaten handelde door vragen en antwoorden, maar de oude naam was lidmaten gezelschap. Dr. A. Kuiper betoogt terecht, dat de naam van katechisatie op deze samenkomsten niet van toepassing is, evenmin als men van gehuwden kan zeggen, dat ze verloofd zijn. „Met lidmaten toch een katechisatie te willen houden is dus wettigheid van hun huwelijk met de Kerk verdacht maken en doen alsof ze nog katechumenen waren. Niets is er op tegen, dat men met de toegelatenen ten Heilig Avondmaal apart samenkomt, een stuk uit de H. Schrift met hen bespreekt, in de belijdenis der Kerk zich met hen verdiept, en de geestelijke ervaringen met hen ter toetse brengt, maar maar dit zijn dan collegia pietatis, godsdienstige gezelschappen.” *). Ook in zijn Encyclopaedie zegt Dr. Kuiper, dat „de na-katechisatiën met hen, die reeds ten Heiligen Avondmaal zijn toegelaten, de Bijbelbesprekingen, de Bijbellezingen en dusgenaamde collegia pietatis hoewel ze op de grondslag der Katechese voortbouwen, toch buiten de Katechese vallen en tot de Laiek behoren.” †). In „onze Eredienst” beveelt Dr. Kuiper aan, dat de gedoopten vroeg belijdenis afleggen, als het gemoed nog ontvankelijk is. „Hieruit volgt dan, dat het met het doen van belijdenis niet gedaan is, en dat er meer behoort te volgen, iets wat in de lidmaten-katechisatie reeds ten dele tot zijn recht kwam. Vooral het verschil van roeping in de maatschappij noodzaakt hiertoe in klimmende mate. Om op het gebied waar Evolutie en Revo-

¶) Acta uitgeg. 1836 art. 59 en 61.

*) Herant no. 739.

†) Dr. A. Kuiper Encycl. III, pag. 510.

tutie de toon zoeken aan te geven, gewapend te staan in de strijd, zijn lidmaten-katechisatiën, dan liefst „Godsdienstige colleges” (lessen) te noemen opzettelijk met dit doel gegeven van node, en stellig zullen ze veel jonge mannen wel trekken.” §). In Nederland bestaan reeds zulke godsdienstige lessen, verbonden aan Christelijke gymnasia en Hogere Burgerscholen.

Prof. Dr. H. Bavinck gaf een keurige handleiding voor dergelijke lessen, volgens de beginselen van zijn Dogmatiek. Dr. Troelstra en Prof. H. Visscher eveneens.

In de Hollandse Kerken van Z. Afrika bestaat de katechisatie hoofdzakelijk in de huisgodsdienst en Zondagscholen (Sabbath Schools).

De z.g. aanneming tot lidmaat wordt voorafgegaan door het onderricht van de predikant, dat hier en daar alleen bestaat in 't overhoren van de vragen van het Kort Begerip en soms tot één week beperkt wordt. De na-katechisaties bestaan in katechismuspreken, doch deze zijn sinds 1862 bij de Ned. Geref. Kerk beperkt tot twaalf beurten 's jaars. In de meeste geref. gemeenten wordt 's avonds na afloop van het H. Avondmaal met de jongelieden, die ook reeds belijdenis hebben gedaan, een samenkomst gehouden. De verrichtingen zijn Bijbellezing, behandeling der Belijdenis, vragen stellen en beantwoorden, opstellen over Bijbelse onderwerpen, en Psalmgezing, onder leiding van de leeraar. Men zou deze samenkomsten met de naam van „godsdienstles” kunnen bestempelen, want de leeraar moet het meest spreken. Het kan niet ontkend worden, dat in Zuid Afrika het streven bestaat, om het godsdienstig onderwijs van de Kerk naar de school over te brengen. De Zondagschool, heet in het reglement van de Ned. Geref. Kerk in Z.-Afrika ¶) de kweekplaats voor de gemeente. In de Kaapprovincie is 15 Augustus 1913 een Ordinantie door de Regering uitgevaardigd *) die bepaalt, dat door een of meer onderwijzers godsdienstonderwijs volgens een daartoe opgestelde katechismus zal gegeven worden, zonder aantekening of opmerking, mits de meerderheid van de ouders schriftelijk dit onderwijs aanvragen, en geen onderwijzer zal gedwongen worden tot het geven en geen leerling tot het bijwonen van die les. De opgestelde Katechismus begint met het apostolies symbool, in 14 vragen. Daarna wordt gevraagd, wat van onze kant nodig is, nl. bekering en geloof in Christus met behulp van de H. Geest; vragen, die Pelagius volgaarne zou

§) Dr. A. Kuyper „Onze Eeredienst,” 1911, pag. 438.

¶) Uitgave 1904, artikel 39.

*) De onderwijs Gazette XIII, no. 7, pag. 318.

ondertekend hebben, maar die Augustinus zou hebben geweigerd. Na vier vragen over de genademiddelen volgen 24 over de plicht en drie over 't gebed. Het onderwijs op de dagscholen kan worden opgedragen aan enig onderwijzer, 't zij rooms of joods of atheïsties van beginsel. Hier ligt dus een groot gevaar voor de Kerk des Heeren, want hoe zal men de schriftuurlike leer van de Verkiezing, de wedergeboorte en inplanting des geloofs aan kinderen inprenten, die bij hun onderwijzers anders geleerd hebben? Nadruk leggen op de Zondagschool zal niet baten, want veel kerken komen daarvoor krachten te kort en maken dan gebruik van onkundige lidmaten als adassistenten. Ook uitbreiding van het aantal weken om voor de aanneming te katechiseren, gaat evenmin, want armoede en bezigheden beletten de ouders om hun kinderen zolang af te staan en van huis te zenden. De oplossing van deze moeilijkheid ligt m.i. alleen in het regelen van de na-katechisatie of godsdienstlessen voor belijdende lidmaten. Het histories beeld van de kerk uit de 4e eeuw doet ons zien, hoe katecheten, die de gave der paraenese in rijke mate bezitten, gelijk Augustinus, de Kerk des Heeren kunnen behoeden voor verval.

II.

Tans kan een voorlopige definitie worden opgesteld. De na-katechisatie in engeren zin is een onderwijzing van jeugdige lidmaten der kerk door kerkelike ambtsdragers, kort na hun toelating tot het H. Avondmaal, ten einde de daarin geopenbaarde verborgenheden, tot hun hart te doen doordringen. In ruimeren zin is de na-katechisatie een voortgezette onderwijzing der gemeente in de christelike godsdienst door middel van speciale predikatiën, katechismuspreken, lidmaten-katechisatiën, godsdienstlessen en huisbezoek.

De H. Schrift als norm van geloof en leven voor de Kerk moet tans geraadpleegd worden, om te zien wat zij van het gebruik der na-katechisatie oordeelt. Direkte steun vindt dit gebruik in al zulke schriftuurplaatsen, die op een dergelijk gebruik wijzen in de Apostoliese Kerk, indirekte steun uit de leer der H. Schrift aangaande de rechte verhouding van hoofd en hart bij het onderwijs, dat de Kerk moet verstrekken aan hare leden.

Wat de praktijk van de Apostelen, van leeraars en ontwikkelde gemeentelieden betreft, verdient hier allereerst gewezen te worden op het voorbeeld van Barnabas. Zijn bijnaam „zoon der vertroosting (paraklese)“ doet ons in hem een man zien, die het charisma of de gave bezat om Gods Woord te leggen aan het hart. Barnabas werd daarom door de Apostelen afgevaardigd naar Antiochië, waar door

toedoen van verstrooide gelovigen een jonge gemeente was tot stand gekomen. Aangaande zijn arbeid onder die pas gedoopten nu, wordt ons meegedeeld, dat hij hen vermaande (parakalein) om met een voornemen des harten bij de Heere te blijven (Hand. 11 vs. 23). Het hier gebezigde woord prothesis is meer dan een voornemen, want Rom. 9 vs. 11 wordt het gebruikt van Gods onveranderlik besluit. Elk besluit kan van verschillende zijden beschouwd worden, vandaar dat de H. Schrift niet altijd 't zelfde woord daarvoor kiest. Prothesis vat het besluit op naar de zijde van voorkeur in het stellen boven andere dingen, en daardoor in de zin van diep gefundeerd oordeel. Barnabas dringt dus bij zijn nieuwe geloofsgenoten te Antiochië aan op een besluit, om bij de Heere te blijven, dat in hun hart is gefundeerd. Uiteraard was het Woord Gods omtrent de zaligheid in Christus nog niet diep bezonken in hun gemoed. En nu leert Barnabas door zijn vermanende toespraken, dat het daartoe moet komen, zullen zij standvastig blijven in het geloof. Barnabas verwerpt daardoor hun eerste onderwijs door de verstrooiden niet, noch hun Doop. Vóór zijn vermaning wordt met lof gesproken van hun geloof en hun bekering, en deze als daad van gehoorzaamheid aan Christus sluit immers hun Doop in. (Handel. 2 vs. 38). Hij wil alleen, dat Gods woord dat in hoofd en hart gezaaid was, diep in hun ziel zal doordringen, totdat het bij hen een besluit des harten uitwerkt, omtrent hun blijven bij de Heere. Hetgeen Deuter 6 wordt gezegd van de Wet, brengt Barnabas over op het Evangelie. Gods woord moet ingescherpt worden, d.i. zo worden voorgedragen, dat het als een scherp mes diep doordringt in het hart. (Kanttekening).

Treffend is ook het voorbeeld van een na-katechisatie, die de welsprekende Apollos ontving. Ditmaal gaat echter de aandrang daartoe uit van twee gelovigen, reisgenoten van Paulus, die met hart en ziel de waarheid toegedaan waren. Aquila en Priscilla van Rome. Deze komen te Efeze, horen daar in de synagoge Apollos, een man die machtig was in de schriften, doch wetende alleenlik de Doop van Johannes. Dezen nu nodigen zij bij zich, om hem de weg des Heeren bescheidenliker of nauwkeuriger (akribesteron) uit te leggen. En de vurige redenaar Apollos schaamt zich niet om aan hun voeten te gaan zitten, ten einde Christus Evangelie te horen. De H. Schrift vermeldt niet, dat hij is overgedoopt, gelijk de twaalf, waarschijnlijk door hem onderwezen, discipelen. (Hand. 19 vs. 1—6). Hij was uit Alexandrië, waar destijds vele Joden woonden, van wie hij ongetwijfeld de Doop van Johannes ontvangen heeft. Waarschijnlijk is hij niet overgedoopt, maar vóór zijn vertrek naar Corinthe ontvangt hij van al de discipelen te Efeze vermaning (paraklesis), zodat

zij verzekerd waren, dat Gods woord in zijn hart was gezonken, eer zij hem als leeraar der gemeente uitzonden.

Ook de Apostel Paulus gebruikt herhaaldelijk het middel der na-katechese. In zijn afscheid van de gemeente te Efeze verklaart hij, dat hij drie jaren lang, nacht en dag gearbeid heeft onder vele tranen, om Gods woord aan het hart der gemeente te leggen. (Hand. 20). Elders vergelijkt hij het woord bij regen, die de aarde indrinkt, zodat zij vruchtbaar wordt. En we weten, hoe dieper de regen doordringt, hoe beter zulks is voor de grond. Paulus' einddoel met zijn onderwijzing is niet bereikt voordat in de harten der gelovigen de volle verzekerdheid (plerophoria) der hope ligt. (Hebr. 6 vs. 7—11). Het Gr. woord „plerophoria” is niet zoals Cremer in zijn lexicon beweert een N. Test. Gr. woord, maar, het komt herhaaldelijk voor in de schrijftaal van de eerste eeuwen onzer jaartelling. Uit de door A. Deismann (Licht vom Osten) meegedeelde Papyri kan men zien, dat plerophoria betekent: een zaak grondig afdoen, tot volle tevredenheid des harten. Daarop nu legt Paulus zich toe bij zijn onderwijs. Dit onderwijs is de vaste spijs, die hij onderscheidt van de melk, dat zijn de eerste beginselen des Woords, de leer der Doopen, waarmee volgens Calvijn de doopplechtigheden worden bedoeld, de handoplegging, de opstanding en het oordeel. Soms vermaant Paulus broederlijk, op andere tijden als een vader. Nu eens schrijft hij tranen als een moeder over een liefdeloos kinderhart, dan weer zingt hij lofliederen om het hart te treffen.

Ook van Johannes vermeldt de overlevering, dat hij de na-katechese onmisbaar achtte. Immers volgens Clemens Alexandrinus beschouwde hij dit als een reden van Theagenes' afval, dat de leeraar, aan wie hij hem had aanbevolen, hem niet bij zich gehouden had na zijn toelating tot de Sakramenten. Na de terechtbrenging bleef hij dan ook bij deze jongeling, zodat hij door boete weer in de gemeente was opgenomen. Ook legt Johannes telkens nadruk op het bewaren van Gods woord met het hart, en die daad moet ongetwijfeld ook angeleerd worden.

Ook Petrus onderscheidt de voeding met de melk des woords van de geestelijke smaak, dat de Heere goedertieren is. Het zintuig der smaak heeft om zijn diepdoordringende en onbedriegelijke gewaarwordingen een treffende overeenkomst met het diepste denken der ziel, dat des harten.

Tot de tweede reeks van schriftuurplaatsen, die de na-katechisatie steunen, behoren zulke, waarin de verbinding van hoofd en hart bij het onderwijs uit Gods woord of ook in 't algemeen wordt aangeduid. De menselijke geest heeft volgens de H. Schrift twee organen, het

verstand (Gr. nous), een woord, dat liefst onvertaald moet blijven, en het hart (Gr. kardia). De nous is in 't algemeen het orgaan van het denken, het reflekterende bewustzijn, maar het hart denkt evenzeer, ja zelfs dieper. Het woord Gods gaat door tot de overleggingen (Gr. ennoiai) des harten (Hebr. 4 vs. 12). Verborgene gedachten concentreren zich in 't hart (Mat. 5 vs. 28), evenzo godsdienstige gedachten. (Luc 6 vs. 45). Ook de zonde nestelt zich voornamelijk in 't hart, want daaruit komen voort kwade gedachten, onverstand. (Marc. 7 vs. 21). Eigenaardig is echter het gebruik van 't woord nous, waar men hart zou verwachten. Paulus verklaart, dat hij met zijn gemoed (Gr. noi) dat is met zijn inwendige mens die staat tegenover zijn vlees, de wet Gods dient.

Meest onderscheidt bij beide begrippen, want het verstand (Gr. nous of dianoia) wordt de ijdelheid onderworpen, en het hart (Gr. kardai) de verderving. (Gr. mataiotes en porosis). Het verstand wordt door de zonde verduisterd, maar het hart vervreemd van het leven Gods. (Gr. Skotismos en allotriosis). De vernieuwing van het verstand heet in 't Grieks metamorphosis, gedaanteverwisseling, die van 't hart katharsis, reiniging.

Aan het slot van Rom. 7 echter stelt Paulus de nous tegenover het vlees (sarks Gr.), omdat hij hier het woord pneuma niet kan gebruiken zoals Mat. 26 vs. 41, terwille van de nieuwe tegenstelling in cap. 8. Dit feit geeft echter niet het recht om te zeggen, dat de geest, als het algemene goddelijke levensbeginsel door de nous als door het *geweten* zijn funktie verricht. (Cremer 8 pag. 874). Immers hoe kan dan elders gesproken worden van de opgeblazenheid van het verstand des vleesch. (nous tes sarkos Coll. 2 vs. 18). Beter acht ik de verklaring van Calvijn „dat nous hier niet het redelijke deel der ziel is, 't welk de filosofen verheffen, maar dat deel, dat door de Geest Gods verlicht is, zodat het recht gevoelt en wil. Want daar wordt niet alleen het verstand gemeld, maar daar wordt ook bijgesteld een ernstige begeerte des harten.” Paulus kon hier 't woord „hart” als orgaan van de geest niet gebruiken, omdat er sprake is van een wet, die dialekties moet worden verwerkt, terwijl het hart onmiddellijk oordeelt. Maar uit het verband blijkt duidelijk, dat het hogere gevoelsleven aan de werking van het verstand deelneemt, want er is sprake van „vermaak”. Daarom is de Staten overzetting van „nous” door „gemoed” hier zuiver.

Hetzelfde geval doet zich voor in de verbindingen van „nous” met „tithemi”, in „nouthesia” en „nouthetesis”. Ook hier kan „kardia” niet gebruikt worden, wegens het eerstnodige dialektiese denken. Maar de samenhang doet ons zien, dat een den-

ken bedoeld wordt, dat doorzinkt uit het hoofd in het harte en waaraan het hogere gevoelsleven deelneemt. Immers weenen, bidden, zingen, koesteren heten de middelen der *nouthesia* en deze zijn toch geen logiese argumenten om iemand te overtuigen.

De Bijbelse voorstelling van de vermaning is deze, dat het onderwijs uit Gods woord moet doorzinken van het hoofd in het hart. Prof. Geesink vat de verhouding zo op, dat het bewuste zieleleven gebonden is aan de hersenen, en het on- of onderbewuste zieleleven aan het hart, en daaruit zegt hij laat het zich verstaan, hoe ook de elementen van ons kennen m.a.w. onze gewaarwordingen" in dat ééne zieleleven als het ware doorzinken uit het hoofd in het hart." †).

De katecheet moet daarom de gave der „*paraklesis*” bezitten. Volgens Rom. 12 vs. 8 is de *paraklese* een gave, een *charisma* des H. Geestes, want God alleen kan het hart des mensen raken. Door zijne volheid des H. Geestes heet ook Jezus Parakleet, want Hij weet wat in 's mensen hart is, en Hij alleen is in staat voor de Zijnen als ze gezondigd hebben 't hart des Vaders te bewegen §). Maar de Heilige Geest, wonende in de gemeente, heet de „Parakleet”, want Hij deelt de gave der *paraklesis* uit, waardoor de harten der mensen door het woord voor Gods Koninkrijk gewonnen worden. De Heilige Geest als Parakleet is het, die de gezanten des Evangelies doet bidden, alsof God door hen bade (Them. *parakalountos*) laat u met God verzoenen.

Ten onrechte wordt het Bijbelse begrip „hart” door Cremer e.a. door „geweten” overgezet. Deze opvatting is het gevolg van een empiristische zielskunde, waardoor de werkzaamheid van het geweten aan het intellect is onttrokken. Jouffroi spreekt van het geweten als een zesde zintuig, Hutcheson neemt aan een gevoelsvermogen, 't welk hij hart of geweten noemt. Hume zegt ook, dat het geweten niet het werk is van het oordelend verstand maar van het hart. Later hebben anderen aangenomen het bestaan van een instinktief bewustzijn, 't welk zij hart of geweten noemen. Hegel laat het instinktief bewustzijn opkomen uit de werking van de algemene rede, Leslie Stephen uit het rassegevoel, Schleiermacher e.a. uit een impuls of aan-drift, die van God afkomstig is.

De scholastici, ook de nieuwere, o.a. Prof. Cronin, beschouwen het geweten als een functie van het prakties intellect, hetzelfde dat ons bestuurt in zaken van gewone menselijke wijsheid. Het valt uiteen in drie daden, nl. *testificare*, het plaatsen van daden voor ons bewustzijn, opdat wij daarover het vonnis zouden strijken, *accusare*

†) Prof. Dr. W. Geesink : *Van 's Heeren Ordinantiën I*, pag. 400.

§) Lucas 9 vs. 47; 1 Joh. 2 vs. 1.

et excusare, een uitspraak of de aldus ons toegerekende daad te berispen of te prijzen is en instigare et ligare een gedragslijn voor de toekomst, door ons te bevelen zekere dingen te doen en andere na te laten. ¶).

Dit is in hoofdzaak ook de beschouwing van de H. Schrift over 't geweten. Het testificare geschiedt door synteresis 1 Joh. 2 vs. 3, het opnemen van Gods wil in ons, het accusare et excusare door syneidesis. Rom. 2 vs. 15, en het instigare et ligare door krisis Joh. 5 vs. 20. De verhouding van hoofd en hart in de Schrift is dus een gans andere dan die van verstand en geweten.

Ook is het onderwijzen van het hart door de katechese heel iets anders dan het werken op 't gevoel, dat is voorgekomen in de revival praksis van de Pietisten. De plaats van het gevoel wordt zuiver aangewezen door prof. Windelbrand als hij zegt: „De voorstellingen voeren onderling strijd om de enge ruimte des bewustzijns, niet met eigene, maar met verborgene wapenen, nl. met die van de met hen samengesmolten gevoelens. *). Het geroep en geschreeuw, de stuipachtige aandoeningen, het als dood neervallen, het zwaar ademen, waarvan sommige Methodisten bij hun leerlingen getuigenis afleggen, †) zeggen alleen iets van de gewaarwordingen, die bij hen opgewekt zijn, maar zijn geen bewijs, dat het hart door paraklese is geraakt en vernieuwd. De geleerde Mosso heeft de uitwerking van tal van gewaarwordingen die aangebracht worden, op 's mensen bloedsomloop en het natuurlijke hart, onderzocht en beschreven. §) Voorstellingen met een sterke gevoelstoon verbonden, zijn in staat, zegt hij, om het evenwicht tussen de opwekkende en stremmende zenuwen te verbreken, en daardoor bijzondere reacties in 't leven te roepen. Uitdrukkingen als „mijn hart werd heet” (Ps. 39 vs. 4) en, ons hart was brandende” (Lucas 24 vs. 32) bevatten geen trope, maar zijn letterlik te verstaan als neerslag van opgewekte gewaarwordingen.

Zodra echter sprake is van denken met het hart, van paraeneties onderwijs tot het hart gericht, weten we, dat de gevoelswerking is opgenomen in het zelfbewustzijn. Een gedachte is niet een aaneengeregen snoer van voorstellingen, evenmin als een dier de som is van zijn ledematen. De gedachte is een bliksemflits gelijk, komt plotse-

¶) Prof. Dr. M. Cronin „The Science of Ethics”, pag. 472.

*) Prof. W. Windelband, Praeludiën 1903, pag. 229.

†) Prof. Dr. J. D. du Toit, „Het Methodisme”, pag. 142; Dr. C. N. Impeta „De leer der Heiliging en volmaking bij Wesley en Fletcher”, pag. 166 en v.v.

§) Bij Prof. Alfred Fouillée, „La Psychologie des Idées-Forces” 1893 I, pag. 149.

ling in haar geheel. Hoe ze komt weten we niet. ¶). Wat we wel weten, is, dat als het menigvuldige der gewaarwording is samengebracht tot een „natuur” of een systeem van objekten, dan ontstaat als korrelaat van dit bewustzijn van één objektieve wereld, de terugkeer van het denken op zich zelf, of het bewustzijn van een zelf. Een verlegen jongen, die een voordracht zal houden, ziet plotseling in de schare voor zich een „ander” dat vreemd en vijandig is aan zijn individualiteit, en nu begint hij opeens te stotteren. De goddelooze, zegt de Schrift, vlucht waar geen vervolger is. Zijn denken heeft de harmonie met zijn omgeving verloren, en nu wordt zijn gevoel gekweld door het kontrasteffect tussen objekt en subjeekt. Hier staat het gevoel onder het primaat van het intellekt. Maar het zelfbewustzijn heeft ook een intrinsieke natuur, beschouwd als een samenhangende en doorlopende eenheid buiten relatie tot iets anders. Een redenaar onderscheidt zich eerst van zijn auditorium, daarna beheerst hij het door zijn voordracht, doch ten laatste verliest hij het in zijn extase. Het „ander” dan ons „zelf,” wordt dus schijnbaar geëlimineerd, maar het verdwijnt niet, het wordt ons vlees en been. *). In deze hoogste akte van het zelfbewustzijn is het gevoel opgenomen onder de werkzaamheid van het intellekt, want het toeëigenen van het objekt door het subjeekt, geeft het gevoel van assimilatie, alsof een klank met een andere samenvloeit. Het emotionele, zegt prof. Visscher, heeft een zeer gewichtige funktie in het menselijk zieleleven, een alles beheersende betekenis voor onze stemming, voor onze blik op de wereld en dus voor elk levensgebied. En emoties staan in nauw verband met de bloedsomloop, zodat in het gevoelsleven aan het hart een grote plaats gegeven wordt. †).

De schok die het Christendom toebracht aan het intellektualisties gevormde denken der Griekse wereld was niet, zoals Prof. P. Gardner ons wil doen geloven, het stellen van de wil boven het intellekt. §). Het mechanies voluntarisme, dat het primaat van de wil boven 't intellekt leert, is gelijk A. W. Moore heeft aangetoond „unregenerate intellektualism.” ¶). Neen, het Christendom veraste de toenmalige denkwereld met de leer van een hogere eenheid van denken, gevoelen en willen, uitgedrukt in het begrip

¶) Jhr. Prof. Dr. B. H. C. H. van der Wijck, „Darwins eeuwfeest,” Onze Eeuw 1909.

*) Zie Mind no. 80 pag. 530.

†) Prof. Dr. H. Visscher „Christelijke Ethiek” 1913, pag. 24.

§) Hibbert Journal, April 1911, pag. 491.

¶) A. M. Moore „Existence, Meaning and Reality”, pag. 15 v.v.

„hart.” Terecht schrijft Dr. T. B. Muller, van Stellenbosch, in zijn proefschrift: „Het levend menselijke organisme is nooit absoluut stil, er is slechts een afwisseling van processen. Er is een aktiviteit, die door gans 't leven loopt, en waarvan gevoel, willen (in engere zin) en denken slechts momenten zijn.”*). We hebben alleen hierbij te voegen: De zonde heeft de harmonie tussen deze processen verstoord, en daarom kost het de mens zoveel inspanning om haar terug te vinden, ja ze komt alleen door een charisma tot stand.

Het was nodig om enigszins uitvoerig de Bijbelse zielkunde te bespreken, omdat daarop de Paedagogiek van het Christendom, gelijk ze in de Katechese tot uiting kwam is gebaseerd. We weten nu, waarom de katecheet volgens de Schrift Gods Woord heeft te hanteren als een zwaard, dat doorgaat tot de verdeling der ziel en des geestes en der zamenvoegselen en des mergs, zijnde een oordeeler der gedachten en der overleggingen des harten. (Hebr. 4 vs. 12). Het vervangen van de paraenese of de na-katechisatie door een inleiding in de mysteriën, door de kerk in de 5de en 6de eeuw, was gelijk aan het verzetten van de wissel, op het spoor, dat de Kerk volgde. Het was de invoering van de aanschouwelijke methode van katechiseren. De invoering van de beelden, die volgens Gregorius de grote nuttig zijn tot onderwijzing van de onkundigen †). zette op deze onderwijsmethode de kroon. Alle kennis moet, volgens deze methode, langs proefondervindelijke weg tot het kind komen, en het onderwijs moet bestaan in het opwekken en regelen van de gewaarwording door het gezicht, het gehoor, door de reuk en de smaak en ook door het gevoel. Tegen aanschouwing nu is de Bijbelse opvoedkunde niet gekant, want God heeft zelf van dit middel gebruik gemaakt om Israël op te voeden tot Christus. Alleen maar de aanschouwing is de dienstmaagd van het zeggen, van het woord, want alle dingen zijn door het woord geschapen. §). In het onderricht moet dus het leren door zeggen de eerste plaats bekleden, maar het mag zich niet uitsluitend richten tot het verstand, het moet in zijn hoogste uiting paraeneties zijn, d.w.z. vermanend zich richten tot het hart. De paraenese eist, dat de verborgenheid der Sakramenten door een korte na-katechisatie gebracht worden aan het hart.

*) Dr. T. B. Muller: De kennisleer van het Anglo-Amerik. Pragmatisme, pag. 324.

†) J. H. Landwehr „Handboek der Kerkgeschiedenis” I, pag. 157.

§) J. C. Sikkel: „De aanschouwing in het onderwijs”, pag. 7.

Niet als zou het Sakrament boven het woord staan. Neen, het is een teken en zegel aan het woord gehecht, en deelt geen enkele genade mede, die niet door het woord geschonken wordt, en heeft dus zonder het woord hoegenaamd geen waarde. Het Sakrament is juist bedoeld als een middel om Gods Woord, bepaaldelijk dat van de vergeving der zonden door Jezus bloed, aan het hart te leggen. ¶). Eerst nadat Jozefs bebloede rok door Jakob is bekend als teken van de dood zijns zoons, wordt zijn hart door rouw getroffen en ontroostbaar.

Na de voetwassing der Apostelen vraagt de Heere Jezus aan de Zijnen: „Verstaat gij, wat Ik u gedaan heb? (Joh. 13 vs. 12). Het Griekse „ginooskoo” hier gebezigd duidt aan het diepste kennen, ook wel bekennen genoemd. (Marc. 5 vs. 30). Hier ligt voor ons een vingerwijzing, om na de gebruikmaking van het H. Avondmaal aan de jonge katechumenen te vragen of zij het verstaan hebben. Onder Israël begon de Paschaviering ieder jaar weer met de vraag: Wat hebt gij daar voor een dienst? waarop de huisvader het Sakrament aan zijn kinderen uitlegde. Hierin lag niets, dat de volwassene of mondige zoon kon verkleinere, maar de vaderkatecheet handelde als een paedagoog, die met zijn pupil na volbrachte studie op reis gaat, om hem in praktijk te laten zien, wat hij in theorie geleerd heeft.

De H. Schrift onderschat het dialekties denken niet, want uit beide Oude- en Nieuwe Testament kan men een schat van kennis opdoen aangaande de vorming van begrippen, oordelen, besluiten. Ook leert de Schrift zuiver denken, want zij zegt: Uw ja zij ja, uw neen zij neen. Maar als de Katecheet het hart heeft geraakt door het woord, dan klinkt het uit de mond van de leerling: Amen, Amen, als hij toestemt, en „dat zij verre” (me genoito) als hij ontkent.

III.

Zodra we overgaan tot een kritiese schifting van het langs historische en genetiese weg gevonden materiaal, blijkt de kwestie van de nakatechisatie het wezen van de Kerk te raken. Höfling en Zerschwitz keuren wel het gebruik goed om kinderen van 14 à 15 jaar te konfirmeren (aan te nemen), maar zij hebben bezwaar om zodanige kinderen als mondige kerkleden te laten deelnemen aan de kerkregering, aan gemeentevergaderingen en stemmingen. Zij

¶) Prof. Dr. H. Bavinck „Dogmatiek”, 1e uitg. IV, pag 220.

achten het noodzakelijk om een tweede katechumenaat in te voeren, dat volgt op de konfirmatie en het gaan ten Avondmaal, en dat voorbereidt op het aktieve burgerrecht in de gemeente. Zij gaan uit van de toestand der volkskerk, dat is een kerk, die het ganse volk omvat. Hierin nu zijn altijd twee soorten van leden, ware vromen die de kern der gemeente vormen, ten Avondmaal komen, gemeentevergaderingen bezoeken, bijdragen geven, en onverschilligen, die slechts in naam tot de kerk behoren, om hun fatsoen op te houden. Gaat het nu aan om beiderlei leden dezelfde voorrechten toe te kennen? Neen, want alleen zij die meelevende en de kerk helpen onderhouden behoren ook stem te hebben in gemeentelike aangelegenheden. Deze schifting onder de kerkleden nu wil men voorbereiden door de nakatechisatie. De onverschillige leden blijven spoedig weg, en stellen zich tevreden met hun konfirmatie, maar de ernstige leden maken gaarne zulk een kursus (klas) door, omdat zij dan straks tot de elite (de voornamen) van hun kerk behoren.

Nog anderen verdedigen de nakatechisatie uit zedelijke gronden. Hoffman, Wichern, Harnack en Achelis willen een verplicht katechumenaat voor kinderen, en afsluiting daarvan met een examen en inzegening. Hierop nu volgt een vierjarig competenten-katechumenaat, dat eindigt met de toelating tot het H. Avondmaal. Zij die gekonfirmeerd (aangenomen) zijn vormen dan in de gemeente een zekere stand van bijlopers of halfleden, terwijl de Avondmaalgangers de mondige en ware kerkleden zijn, die voor zichzelf en de anderen zorgen. Hierdoor wordt de heiligheid van het Avondmaalsgebruik niet gered. En dit is toch de bedoeling. Immers de trotse Farizeër zorgt wel dat hij de vooraanzitting bekomt, terwijl de ootmoedige tollenaar van verre blijft staan. Het beoogde doel om godvruchtige Avondmaalgangers te kweken wordt niet bereikt en men scheurt de gemeente in twee delen.

Een ander plan doet prof. D. J. Gottschick ons aan de hand. *) Ook hij wil de heiligheid van het Sakrament redden en tevens de volkskerk laten voortbestaan. Daarom stelt hij voor om de eisen die de kerkeraad stelt bij de konfirmatie te verminderen. Hij acht het verkeerd om de jonge leden bezig te houden met dogma's, en om hen bij de aanneming een belofte af te nemen, die gelijk staat met een eed. Ook moet de Kerk afzien van het onderzoek naar innerlik besef van zonde en naar de begeerte des harten om troost te ontvangen. In één woord alle dwang moet van de aanne-

*) Prof. Gottschick „Homiletik und Katechetik,” Tübingen, 1908, pag. 123.

ming worden geweerd. De gebruikelijke plechtigheden moeten plaats vinden na een kort eksamen en gebed. De nodige ernst komt eerst later, en daartoe stelle men in een verplichte nakatechisatie, door de overheid bij de wet geregeld, in verband met het herhalingsonderwijs, tot het 18de levensjaar. Zo loopt de nakatechisatie uit op een verzwakking van de band der Kerk aan Gods Woord. Immers als het dogma en de belofte en de gemoedsvragen worden opgeheven, stelt men het H. Avondmaal open voor ongelovigen en ketters, mits zij nog wat ter school gaan. En als hiervan niet veel komt door omstandigheden, zodat vele leden het tweede eksamen niet halen, ontstaat in de kerk de tweeheid van ingewijde en oningewijde Avondmaalgangers.

Neen, als men de volkskerk wil handhaven, kan geen nakatechisatie het uitreiken van de Sakramenten aan ongelovigen en ketters weer goed maken. De bedoeling van b.g.n. schrijvers is te prijzen. Zij leven in het besef, waarin zij opgevoed zijn, dat de kerk is een religieuze vereniging, opkomende uit de behoefte van de godvruchtige mens. †). En nu wil men het volk waartoe men behoort christianiseren, door het lidmaatschap der kerk zo wijd mogelijk open te stellen, en de katechisatie en de aanneming voor alle volksgenoten toegankelijk te maken. Dit geschiedt uit liefde tot de naaste, maar men gevoelt tegelijkertijd, dat de roeping der kerk in 't gedrang komt om door paraenese Gods Woord te leggen aan het hart der leden. En nu wil men met staatshulp, schoolhulp, verenigingshulp, door middel van de nakatechisatie dit verzuim herstellen. Zou het niet beter zijn om dit doel langs andere weg te bereiken, n.l. door inwendige zending uitgaande van plaatselijke gemeenten?

De gereformeerden houden vast aan een katholieke of algemene kerk, bestaande uit alle gelovigen over de gehele wereld, naar Efeze 4 vs. 5, en art. 27 Ned. Confessie. Het plaatselijk kerk-instituut omvat als openbaringsvorm van dit éne lichaam alleen gelovigen, n.l. die als zodanig door ons erkend worden uit hun belijdenis en wandel. De plaatselijke gemeente is een huisgezin, en alle kinderen van dit gezin mondige en onmondige hebben dezelfde rechten, alleen de laatsten kunnen hun recht nog niet uitoefenen. Het kinderrecht der gelovigen nu kan niet gehalveerd worden, noch ook afhankelijk gesteld van één of meer schoolkursussen, in de vorm van een voor- en een nakatechisatie. Ouders handhaven door hun opvoeding de traditie van het gezinsleven, zo-

†) Schleiermacher „Der Christ. Glaube”, Berlin 1863 II, pag. 115.

als zij het verstaan. De Kerk handhaaft hare continuïteit door de Katechese, die daarom, zoals Zöckler het uitdrukt, de voortgaande zelfverwerkeliking is van de Kerk. §) Daaruit nu vloeit voort, dat het onderwijs uit Gods Woord van 't begin tot het einde paraenetisch moet zijn, en afsluiten moet met een korte paraenetische nakatechisatie na het gebruik des H. Avondmaals.

De praktijk van de voorstanders der Volkskerk loopt uit op het loslaten van de continuïteit der kerk en het invoeren van het Individualisme op 't gebied van de Katechese. De Katechisatie wordt licht door het publiek opgevat als een zaak of bezigheid van de leeraar. Hij werpt het net des Evangelies uit onder de jeugdigen, en moet ze zien te winnen voor het Koninkrijk der Hemelen door ze te onderwijzen uit Gods Woord. Heeft hij ze gewonnen, zo verbindt hij ze door middel van de konfirmatie tot volharding op de ingeslagen weg. Daarna houdt hij nog wat nakatechisatie, omdat zijn geestelike kinderen nog zo aan hem gehecht zijn. De lidmaten-catechisatie met belangstelling aangevraagd wordt door den onvermoeiden Catecheet in dat geval met bereidvaardigheid toegestaan, zegt van Oosterzee. ¶) Maar bij die praktijk is er niets, dat ons verhindert om de Katechese op te laten gaan in de algemene Paedagogiek. Schleiermacher noemt de Katechese een niet onmisbaar supplement (aanvulling) van de gezinsopvoeding.*) Prof. Doedes zegt: De Katechetiek is tot op zekere hoogte een deel van de algemene Paedagogiek. ¶) 't Zelfde beweert ook prof. Lamers. †) Hier-teenover heeft prof. Biesterveld treffend aangetoond, dat de Katechese een eigen karakter, doel, stof en methode heeft. §). Er is in de Katechese een mystiek element, want Christus onderwijst zelf de Zijnen door Zijn Geest (Joh. 6 vs. 45), maar dit element veronderstelt de bearbeiding der gemeenteleden door het ambt (Efeze 4 vs. 11, 12).

De arbeid van de Kerk in de 4de eeuw was voor een groot deel missionair (zending). Daarom was het voor haar noodzakelijk om een voorkatechese en een nakatechese in te stellen met de H. Doop als overgang tussen beiden, ten einde de eenheid met de Kerk aan te brengen. Maar nu de Kerk gedoopte kinderen heeft te katechiseren moet ze uitgaan van de eenheid met Christus en de Kerk.

§) „Handbuch der Theol. Wissenschaften” door Zöckler, 1883 III, Pag. 83.

¶) Van Oosterzee „Praktische Theologie II, pag. 205.

*) Schleiermacher Prakt. Theol., pag. 348.

¶) Prof. Doedes Encycl., pag. 215.

†) Prof. G. H. Lamers: Catech. Studiën, 1877, pag. 252.

§) Prof. P. Biesterveld: „Karakter der Katechese”, pag. 59.

De jeugdige leden moeten door de Katechese *opwassen* in die geloofskennis, die hen verenigt met het lichaam der kerk en met Christus, zegt prof. Hoedemaker. ¶). Gedoopten hebben dus eerst behoefte aan een nakatechisatie over de H. Doop. Daarom worden ook de ouders bij de Doop hunner kinderen verplicht om hen die te geven, als ze tot hun verstand gekomen zijn. En deze nakatechisatie moet paraeneties zijn, uitgaande van het feit, dat het kind zelf gedoopt is. Dit deed de Kerk in de 4de eeuw en dat moeten wij ook doen. Gesteld een opvoeder kreeg de opdracht om de geschiedenis van het Oranjehuis te vertellen aan een gewoon kind en aan een prins uit dat stamhuis. Het eerste kind zal hij ontslaan uit de klas, als het die geschiedenis in zijn hoofd heeft, maar de prins zal hij houden, totdat hij met zijn hart inleeft in de traditie van zijn geslacht, en besluit om die voort te zetten. Deze laatste methode van katechiseren is de eis van het Verbond Gods, waarin het gedoopte kind is geboren, en waarin het met zijn hart moet inleven om het straks voort te zetten. De Katecheet heeft dus niet dadelik aan te sturen op mondig kerkklidmaatschap of deelneming aan het H. Avondmaal, hij moet allereerst de H. Doop verklaren.

In de huis- en schoolkatechisaties wordt de Bijbelse Geschiedenis als leervak onderwezen. Waar beide zwak zijn kan de Katecheet hulp bieden, maar dit is geen nakatechisatie over de H. Doop. Wel spreekt men met het kind over Adams zonde, Abrahams verbondssluiting, Israëls besnijdenis en de H. Doop in de Christelijke Kerk, maar dan als algemeenheden. Dit onderwijs kan even goed door een zondagschoolonderwijzer gegeven worden. Maar de Katecheet moet beginnen met de vraag van Jezus na de voetwassing: Verstaat gij wat Ik u gedaan heb? En hij mag deze nakatechisatie niet eindigen voordat het kinderhart heeft geleerd om amen, amen te zeggen op Christus woord: „Gij zijt een kind des lichts.” (Joh. 3 vs. 21; 1 Thess. 5 vs. 5). Dan zal het ook van harte zeggen tot de wereld als deze roept: komt, eet van mijn brood. Dat zij verre van mij, dat ik zulk een kwaad doen zou en zondigen tegen God. De leerstof van de paraenetiese nakatechisatie na de H. Doop is dus niet, gelijk prof. Biesterveld wil, *) de Bijbelse Geschiedenis en de inhoud des Bijbels, maar het Genadeverbond, gelijk het geopenbaard is door het Woord en verzegeld door de Doop. Als men begint met de b.g.z. vraag, heeft men aanstonds de belangstelling van het kind gewekt. Wanneer nu de leeraar bij het onder-

¶) Prof. Dr. Hoedemaker „Herleving Geref. Beginnselen”, 1883, pag. 30.

*) Prof. P. Biesterveld, „Karakter der Catechese”, pag. 86, 87.

richt laat uitkomen, dat hij zelf ook gedoopt is en hoe hoog hij zelf die weldaad schat, is aanstonds de grond gelegd voor een vruchtbaar paraeneties onderwijs.

Het argument, dat de katechisatie ook moet opleiden tot recht verstand van de dienst des woords, verandert niets aan de toepassing van dit beginsel der eerste Christelike Kerk. Treffend karakteriseert Ds. Sikkel de prediking als hij zegt: „Alle ware bediening des Woords gaat van den heiligen Doop uit, en heeft dien heiligen Doop tot inhoud. Wat daarin ligt, moet de bediening des woords aan de Gemeente Gods ontdekken en toeëigenen.” *).

De diepere inleiding in het verbond Gods werd oudtijds gegroepeerd om het tweede Sakrament, dat des heiligen Avondmaals. Dit voorbeeld der eerste Christelike Kerk kan geheel worden overgenomen, n.l. een voor- en een na-katechisatie met het Avondmaal als overgang daartussen. De afsluiting van de nakatechisatie over de Doop moet zeer eenvoudig zijn. Het vormsel is gebleken schadelijk te werken. Een kort onderzoek door de Katecheet, bijgestaan door een lid van de kerkeraad, daartoe benoemd, en het uitreiken van een bewijs kan volstaan.

De prokatechese voor het H. Avondmaal moet naar oud gebruik bestaan uit de vijf stukken: Het Apostolies symbool, de instelling van de Sakramenten, de Wet en het Onze Vader. Al deze stukken worden zeer schoon in paraenetiese zin verklaard door de Heidelbergse Katechismus. Met 't oog op de aanstaande mondigheid als kerklid kan aan het symbool, een onderricht worden verbonden in de gereformeerde symbolen (formulieren van eenheid), en in verband daarmee in de kerkgeschiedenis. Het Kort Begrip kan wel dienen als inleiding op dit onderwijs, maar het ontbreken van de verklaring van de Tien Geboden en het Onze Vader maakt dat het een niet genoegzame leidraad moet worden geacht. Het zet door die weglating de oude palen terug, die de eerste Christelike Kerk heeft gesteld. Ook belemmert het de paraenese, want in verband met de Twaalf Artikelen wordt het geloof, in verband met het H. Avondmaal de hope en in verband met gebod en gebed de liefde bevestigd in het hart van de Katechumeen.

Van een konfirmatie of aanneming of katechismus-eksamen wist de eerste Christelike Kerk niets. Augustinus spreekt alleen van de toelating tot de Eucharistie, en de afsluiting van het onderwijs door een paraenetiese nakatechisatie. Nu de rationalistiese methode der Katechese de aanneming beschouwt als mondigverklaring, en als

*) Ds. J. C. Sikkel te Amsterdam, „Troost Mijn Volk” I, pag. 15.

overgang tot het optreden in de wereld, of tot het huwelijk, zullen de kerken wel doen als zij in dezen terugkeren tot de eenvoudigheid der eerste Kerk. Men kan beter de buitenkinderen ieder jaar een paar weken dag voor dag in de Kerk katechiseren, dan ze op eenmaal africhten en een eksamen laten passeren. Ook zal een certificaat van de leeraar, die hen gekatichiseerd heeft en van de opzieners die deze lessen bijgewoond hebben, van meer betekenis zijn dan een eksamen. Het opstaan en antwoorden op de belijdenisvragen, geschiede liever bij de aanvang van de Avondmaalsviering, dan in een afzonderlik daarvoor belegde dienst. Maar de afsluiting van het katechetis onderwijs geschiede naar oud gebruik in de nakatechisatie, die onmiddellik op de eerste Avondmaalsviering moet volgen.

De aard van dit Sakrament eist zulks. God is daarin, zegt prof. Bavinck, de uitdeler en werker der genade in de harten der mensen. Of God die genade meedeelt in, met, onder het teken, door het teken als kanaal heen, dan of Hij het doet in verband met het teken tast de realiteit van die mededeling zelve niet aan. Al verwerpen de Gereformeerden dan ook de leer, dat de genade door het teken als een kanaal ons toegevoerd wordt, zij hebben daarmede in geen enkel opzicht te kort gedaan aan de waarachtigheid van het Sakrament. Voor het overige blijft de wijze, waarop God bij het uitdelen zijner genade van woord en sakrament zich bedient een verborgenheid. †) De Heidelbergse Katechismus omschrijft die verborgenheid aldus: Al is het, dat Christus in de hemel is, en wij op de aarde zijn, zo worden we nogtans vlees van zijn vlees, en been van zijn gebeente. Dit noemt Dr. Kuyper volgens zijn kollegediktaat een concentriese aktie van Christus op ons hart.

Nadat de Katechumeen Christus en zijn verbondsweldaden heeft leren kennen door het gehoor des woords, krijgt hij diezelfde geloofskennis nog langs een andere weg. Het kennen met het hart, waarvan de Schrift spreekt, moet tans in praktijk gebracht worden. Zolang de prokatechese duurt over de bekende vijf stukken wordt Christus voor ons geobjektiveerd of zoals Paulus zegt, ons voor de ogen geschilderd. (Gal. 3 vs. 1). Het geloof is een daad van het wedergeboren bewustzijn, dat Christus grootheid en eigen nietigheid beseffende ons tot Hem vertrouwend doet vluchten. Deze soort van kennis gaat gepaard met een contrast-effekt in het gevoel; ze doet Petrus zeggen: „Heere, ga uit van mij zondig

†) Prof. Dr. H. Bavinck, „Geref. Dogmatiek,” eerste editie IV, pag. 240.

mens," en de hoofdman: „Ik ben niet waardig, dat gij onder mijn dak inkomt."

De geloofskennis moet echter intrinsieke kennis worden door het besef van onze eenheid met Christus in liefde des harten. Hierop werkt het heilig Avondmaal. Eten en drinken is assimilatie van voedsel en dit dient om de diepste kennis van Christus te betekenen en te verzegelen, want die gaat immers ook gepaard met het gevoel van assimilatie. Als de katechumeen recht Avondmaal viert, zal hij met Paulus zeggen: „Ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij." En zal de Katecheet hem bij het opdoen van deze diepste kennis van Christus zijner leiding mogen onthouden? In de opvoedkunde spreekt men van toepassen van het geleerde, als de leermeester bij zijn leerling de overgang bevordert van het kennen naar het kunnen. Zo wil de eerste Christelijke Kerk, dat de Katecheet door middel van paraenetische nakatechisatie zijn leerling helpt om het op de voorkatechisatie geleerde toe te passen als hij het heilig Avondmaal gebruikt.

Keuren wij also de instelling der nakatechese door de eerste Christelijke Kerk goed, zo is het nu nog de vraag of deze arbeid behoort tot het werk van de katecheet, een encyclopaedische kwestie. De theologiese Encyclopaedie onderscheidt het werk, dat behoort tot het ambt van de dienaar des woords de ouderling, de diaken en de gelovige. De dienaar treedt op als homileet in de prediking, en het is de vraag of hij daardoor niet de paraenese aan zijn katechumenen na hun eerste Avondmaalsviering kan geven. Wil hij zulks doen door een katechismuspraak, zo zou hij altijd Zondag 30 moeten behandelen, wat eentonig wordt. Houdt hij een nabetrachtingspraak, zo loopt hij gevaar van de gemeente te gaan indelen en schiften. En in beide mist hij de gelegenheid om met zijn leerlingen een bespreking over het Avondmaalsgebruik te houden.

De dienaar treedt met de opzieners ook op als herder der gemeente in het huisbezoek. Kan daarbij de door de eerste Christelijke Kerk bedoelde paraenese niet worden afgedaan? Heeft ook Apollos niet door een private samenkomst met Aquila en zijn gezin die ontvangen? Het gewone huisbezoek is echter te omvangrijk, dan dat het deze bijzondere paraenese tot haar recht zou doen komen, het moet, zoals prof. Biesterveld heeft aangetoond, ingaan op al de behoeften van het geestelijke en het natuurlijke leven des gezins. §) Door een bijzonder huisbezoek zou de katecheet wel

§) Prof. P. Biesterveld, „Het Huisbezoek", 2e druk, 1908, pag. 169.

zijn werk kunnen doen, maar als het getal der katechumenen groot is en de pastorale arbeid omvangrijk, komt daarvan niets. Het verdient dus meer aanbeveling om de paraenese af te doen in één of meer nakatechisatiën na het heilig Avondmaal. De dienaar treedt echter ook op in de samenkomsten der lidmaten (profetiën of collegia pietatis) als broeder onder de broederen. Kan hij daar zijn paraeneties werk niet verrichten? Wordt het doel van de eerste Christelijke Kerk niet bereikt door de z.g.z. lidmaten katechisaties? Wellicht is dit de bedoeling van Dr. Hoedemaker als hij zegt: „De katechisatie verliest zich van lieverlede voor een deel in de profetie, en voor een ander deel in de katechismusprediking.” (o.c. p. 30). Deze praktijk heeft het voordeel, dat de katecheet het oog blijft houden op de jeugdige belijders, wat nodig is als we met Calvijn instemmen, dat nauweliks het tiende deel dergenen, die het geloof belijden, tot aan het einde toe volharden (Commentaar Hand. 11 vs. 23). Maar hierop is dit tegen, dat de gelovigen dan immers onzelfstandig blijven, en zoals prof. Du Toit 't heeft uitgedrukt, immer op het discipel-bankje zitten, terwijl Christus hen een ambt, het ambt der gelovigen heeft gegeven. (1 Petrus 2 vs. 9). De profetieën zijn onmisbaar als middel voor de gelovige om zichzelf te bekwamen tot zijn roeping, maar dan moet de katecheet zich daarbuiten houden, en de leeraar alleen broederlike raad geven. Daarmee vervalt de gelegenheid om in die samenkomsten nakatechisatie te houden. Onze slotsom is dus, dat zij het werk is van de katecheet in het midden zijner katechumenen.

Omtrent de methode die de vierde eeuwse katecheten volgden op de nakatechisatie zijn we zeer gebrekkig ingelicht. We weten wel ongeveer wat de leeraar gewoonlijk sprak, maar niet of de katechumenen ook vragen stelden, of ondervraagd werden. Ook kan de algemene Paedagogiek ons methodies weinig te hulp komen. J. C. Voorduin heeft wel getracht een „Methode voor Godsdienst onderwijs” op te stellen, maar hij is daarbij, gelijk Dr. S. Cramer terecht opmerkt, te veel in algemeenheden blijven hangen.^{¶)} Boeken waarin ervarende mannen allerlei uit hun praktijk mededelen zijn vrij wat vruchtbaarder dan al die Methodieken, zegt Cramer. Bij prof. Biesterveld vind men ook slechts een enkel woord gewijd aan het toepassen van het geleerde.*) Dr. Kuyper

¶) Theol. Tijdschr. 1901, pag. 180.

*) Prof. P. Biesterveld, „Karakter der Catechese”, pag. 97.

spreekt van het uitlokken der waarheid uit het bewustzijn, na afloop van het proces der dialektiese verwerking en de assimilatie. †) Het schijnt, dat Augustinus op de na-katechisatie eerst vermaande en daarna gelegenheid gaf om vragen te doen. Hij zegt : „Veel hangt af van de eis van het oogenblik, en van wat de aanwezigen kunnen dragen en van wat zij verlangen.” §) In zijn proeve van nakatechisatie richt hij het oog meer naar de toekomst, dan naar het onmiddellijk voorafgaande. Bij de opsomming van de zegeningen der gelovigen had hij kunnen uitgaan van de maaltijd, gelijk Jesaja 25 en Openb. 19 geschiedt. Bij het onderscheiden van een ware en een valse genadestaat, had hij kunnen uitgaan van de onbedrieglikheid van de zintuigen, 't gezicht en de smaak, die in 't Avondmaal nodig zijn. En bij het spreken over de toekomstige strijd, had hij kunnen wijzen op wat na het eerste Pascha en wat na het eerste Avondmaal met de deelnemers is geschied, in hun verzoeken. Voorts kan het uitlokken van de katechumenen, om over hun eerste Avondmaalsviering te spreken geschieden door hen een Schriftgedeelte te laten lezen of een vers te laten opgeven om te zingen, of iets uit hun vroeger leven hen te herinneren. De katechumeen kan echter niet volstaan met een gevat antwoord, noch met enkele tranen, maar hij moet blijken geven, dat hij de gemeenschap met Christus door het hart verstaat.

Uit het verhandelde blijkt duidelijk welke hoge eisen de Katechese stelt aan de dienaar des Woords, eisen waarmee ook de opleiding aan onze Theol. School rekening heeft te houden. De Katechumenen hebben recht, zegt pastor Vogel uit Lugau, van hun leeraar te horen, dat hij en hoe hij de voorgestelde dingen zelf doorleefd heeft. Dit *expertus dico* komt niet zozeer uit in het verhalen van zijn ontmoetingen, als wel in de ernst waarmee de Katecheet spreekt over de heilige dingen tot het bewustzijn der kinderen. „Het leven wekt zelf weer nieuw leven.” *) De Katechese stelt dus aan de Katecheet de eis, dat hij het charisma der paraenese bezit, naast dat der didaskalie of leer. Die gave is een geschenk des Heiligen Geestes, maar de opleiding, die de Kerk geeft, kan veel doen om haar aan te moedigen en te versterken. Een cursus in de Paedagogiek zal te dezen aanzien goed doen, het bijwonen

†) Dr. A. Kuyper Encycl. III, pag. 510.

§) Augustinus, „De rudibus catech.” pag. 26.

*) Pastor P. Vogel, „Seelorgelicher Konfirmandenunterricht.”

van de katechisatiën van een ervaren leeraar nog meer †) bovenal een ernstig persoonlijk leven. Timotheus kreeg de wenk om het charisma, dat in hem was, niet uit te blussen, maar het op te wekken (anadzopureo), dat is als een vonk des vuurs steeds aan te blazen.

Alvorens te eindigen wens ik van deze plaats mijn dank uit te spreken aan God, die mij het Hoogleeraarsambt waardig keurde en mij daartoe riep. Hulde breng ik ook aan de nagedachtenis van drie grote Afrikaners, wier namen aan onze Theol. School onafscheidelijk zijn verbonden: Prof. D. Postma, wijlen President S. J. P. Kruger, en prof. Jan Lion Cachet. Kruger bood mij als zijn huisleeraar, de gelegenheid tot voortzetting van mijn studie, waarvoor ik hem steeds dankbaar blijf. Postma en Cachet ontvielen onze kerk, helaas te vroeg naar onze verwachting, maar hun naam leeft onder ons voort als van vaderen der Theol. School. Ik zal trachten hun voetspoor te drukken in liefdevolle toewijding tot Kerk en Volk.

Aan u, WelEerw. Heren Kuratoren, mijn dank voor het in mij gestelde vertrouwen. De achting, liefde en onderscheiding, welke gi mij, toen ik deel van uw college uitmaakte, bewezen hebt, geven mij de verwachting, dat we in het belang van School en Kerk ook in deze nieuwe verhouding voor elkander zullen zijn, wat we naar de mate der gaven, ons van God geschonken, kunnen wezen.

U, Hgl. Heren Professoren, verzoek ik, mij een plaats te geven, niet alleen in uw kring, maar ook in uw hart.

Inzonderheid beveel ik mij u aan, professor Du Toit, omdat ik met u saam op het erf der Theologie straks hoop te arbeiden. De Heere zelf geve ons samen lang te mogen arbeiden, één in liefde tot de school, tot eer van Christus, tot heil der Kerk, tot bloei onzer alma mater.

Geachte Heren Studenten, om u ben ik hier gekomen, en heb ik mijn gemeente Pretoria verlaten. Het is mij te doen om

†) Dr. H. H. Kuyper „De opleiding tot den dienst des Woords,” 1891, deelt mede, dat er op de Dordtse sinode een voorstel Zeeland was, dat de kandidaten zich practisch zouden vormen, o.a. door de leeraars te vergezellen op ziekenbezoek etc. Hieronder was zeker ook de bijwoning der katechisaties begrepen, pag. 343. Ook Dr. W. v. d. Bergh „Calvijn over het Genadeverbond,” 1879, beveelt praktische vorming van kandidaten in de Theologie in een zijner stellingen aan, pag. 142.

uw vorming en voorbereiding tot het heerlijk werk der Evangeliebediening. Neem mij aan tot uw gids in het beoefenen der mij aangewezen Theologiese vakken, maak gebruik van mijn ervaring in de gemeenten, die ik diende. Zie in mij tegelijk uw leeraar en uw oudere broeder. Mijn hart hebt ge reeds, hier is mijn hand.

Ik heb gezegd.
